

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

X. évfolyam – 2015. június

MŰVÉSZET ÉS SZAKRALITÁS – ARS SACRA DEBRECENIENSIS
BÖLCSKEI GUSZTÁV A SEBESÜLT ANGYALRÓL

CSOHÁNY KÁLMÁN, OROSZ ISTVÁN, SZEPESY BÉLA GRAFIKÁIRÓL
BEST OF KENDLIMAJOR
NAGYKANIZSAI FESTŐ A KATARI SIVATAGBAN

BEKECS SÁRÁRÓL A NAGYRÁBÉI „HÉTMÉRFÖLDES” KULTURÁLIS HÉTEN

SZEMPONTOK TAMÁSI ÁRON PUBLICISZTIKÁJÁNAK OLVASÁSÁHOZ

KÖDÖBÖCZ GÁBOR LAUDÁCIÓJA BERTHA ZOLTÁN RÓL
A MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA SZÉKFOGLALÓJÁN

CSOHÁNY JÁNOS EMLÉKEZÉSE BERTÓK LAJOSRA

MADÁR JÁNOS HARGITAI GYULA KÖLTÉSZETÉRŐL
HARGITAI GYULA, KÖVÉR JÓZSEF, VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF VERSEI
DEBRECENI HAIKUÍRÓK – AZ ELSŐ RENG A CÍVISVÁROSBÓL

VITÉZ FERENC
irodalmi és művészeti
folyóirata

65. kötet

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC

folyóirata

Debrecen, X. évfolyam; 2015. június

(65. kötet; 49. megjelenés)

Írja, szerkeszti és kiadja:

VITÉZ FERENC

✉ ferko824@gmail.com; vitez.ferenc@drhe.hu

📧 Vitéz Ferenc PhD – 4027 Debrecen – Füredi út 67/B. Fsz. 2.

☎ +36–20/965–2921

A Néző • Pont archívum fellapozható
a *www.licum.hu* oldalon és az *Országos Széchényi Könyvtár
Elektronikus Periodika Archívumában (www.epa.hu)*

ISSN 1788–8034

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál a **163/2314/2/2011.** számon nyilvántartva.

A folyóirat árus forgalomba nem kerül, de megrendelhető.

Megtalálható a könyvtárak olvasótermeiben, egyes múzeumokban, művészeti galériákban és közművelődési intézményekben, civil szervezeteknél, irodalmi kávéházakban, a Holló László-emlékhelyeken, a debreceni BLONDEX Művészellátóban, egyes kulturális és képzőművészeti események helyszínein.

NYOMTA: KAPITÁLIS KFT. – FELELŐS VEZETŐ: IFJ. KAPUSI JÓZSEF

A FOLYÓIRAT 65. KÖTETÉNEK LAPZÁRTÁJA 2015. MÁJUS 20-ÁN VOLT.

VARGA JÓZSEF FELVÉTELEI

Magányos elmélyülés (fent)

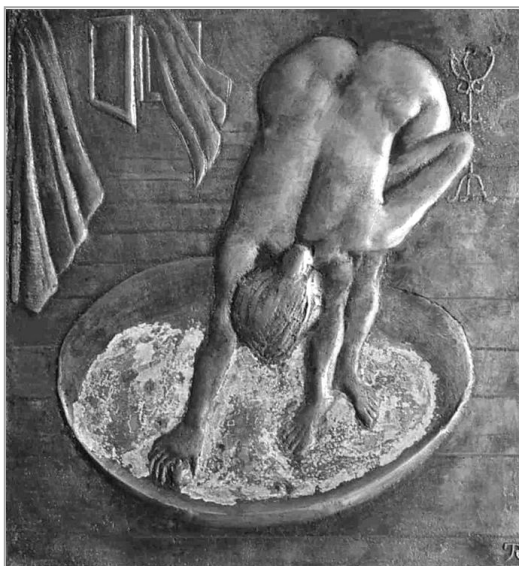
Szétesett idő (jobbra lent)

*Papp Károly grafikusművész a
Kerub sorozatán dolgozik a
Vámospércsi Művésztelepen
(balra lent)*

Köszönetet mondok VARGA JÓZSEF fotográfus munkájáért, aki évek óta önzetlenül segíti felvételeivel a *Néző • Pont* folyóirat fényképes dokumentációját és illusztrációit!

FÜRDŐ LÁNYOK – JUHA RICHÁRD PARAFRÁZISAI (BRONZ)

A folyóirat megjelenését támogatta:
DEBRECEN MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATÁNAK
KULTURÁLIS ALAPJA

HUGO SIMBERG:
A SEBESÜLT ANGYAL
(1903); A FINN SZIMBOLIS-
TA FESTŐ MŰVÉT 2006-
BAN SZAVAZÁSSAL VÁLASZ-
TOTTÁK FINNORSZÁG
NEMZETI FESTMÉNYÉVÉ

BÖLCSKEI GUSZTÁV:

A SEBESÜLT ANGYAL

Nézem a képet. Vagy a kép néz engem? A három tekintet közül kettő rejtve van. Egy bekötött szemű angyal és egy fekete ruhás fiú. Egyik sincs a helyén. Egy fiúnak nem az a dolga, hogy maga elé meredve a semmi felé menjen. Előtte semmi, mögötte – a primitív hordágyon – egy megsebzett angyal. Angyal a hordágyon? Mit keres ott? Hogy került oda? Ő sincs a helyén. De hát hol van az angyalok helye? Leesett a betlehemi mezők felett éneklő angalkarból? Megsérült, amikor elhengerítette a követ? Vagy nem figyelt oda, amikor eligazítás volt a légióban, és az Atya-parancsnok azt mondta: mindenki maradjon a helyén, nem jött kérés a Fiútól, nem indulunk a kiszabadítására. Nem figyelt oda, és már ott is termett azon a kopár hegyen, és a lándzsa hegye őt is elérte? Vagy egy ravasz kiválasztottal küzdött egész éjszaka, akit nem tudott legyőzni, csak a csípőcsontját suhintotta meg a szárnyával, s az a szárny megroppant? Beleroppanhat egy angyal egy emberi csípőroppanásba? És kinek szedte a virágot?

Miért olyan fontos, hogy mindenképpen meg kell őriznie? Fontosabb, mint a törött és vérző szárny? Ez nyomja el a fájdalmat?

Angyali placebo? És a bekötött szem? Egy tús, akinek nem szabad tudnia, hogy hol járnak, hogy hová viszik? Vagy valaki, aki maga kérte, hogy takarják el a szemeit, mert a látvány elviselhetetlen?

És a fiú, aki rád néz? Dacosan? Dühösen? Azt kérdezve: Mit tettem? Azt kérdezve: Mit tettél? Azt kérdezve: Mit tettünk?

Mivé lesz a világ, amelyikben meg lehet sebezni az angyalokat?

Mivé lesz a világ, amelyikben meg lehetett ölni azt, akinek angyalok szolgáltak?

„És szél támad. És fölzeng a világ. Mert megölhették hitvány zsoldosok, és megszűnhetett dobogni szíve. Harmadnapra legyőzte a halált. Et resurrexit tertia die.” (Pilinszky)

MIVÉ LESZ A VILÁG, HA NINCS ÜDVÖZLET?

Húsvéti meditációjában azt kérdezte Bölskei Gusztáv volt tiszántúli püspök, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem rektora, hogy mívé lesz a világ, amelyikben meg lehet sebezni az angyalokat, és meg lehetett ölni azt, akinek az angyalok szolgáltak. S mennék tovább a kérdések között. Mivé lesz a világ, ha útközben sebzik meg az angyalt, s nem tudja bejelenteni az örömhírt?

Idéztem már itt is
GOTTFRIED HELNWEIN
1993-as *Angyali
üdvözet* című képét:
az angyal a televízió
képernyőjéből üzen.
Az isteni médium
eggyé vált azzal,
amivé a modern
társadalom tette. A
Szűz pedig a tömeg-
kultúra médiumának
rabságába kerül.

Itt már a gyermektől elrabolják a tisztán maradás esélyét, megfosztják őt választási lehetőségeitől, a médiakultúra egy deszakralizált értékvilágot kínál föl számára. A kortárs médiatörténet is figyelmeztet rá, (Barbier–Lavenir 2004) hogy a hagyományos erkölcsi kategóriák átalakulnak, s egyedül találjuk magunkat egy atomjaira hullott társadalomban. „Az emberek mind kevésbé tudják, honnan merítsék az egyéni vagy társas viselkedés mintáit, hiszen a hagyományos intézmények – egyházak, iskolák [...] család – már nem jelentenek széles körben elfogadott igazodási pontot. Az egyén ezen túl a televízióból, a képernyőn látott és minden közösségben megvitatott történetekből tudhatja meg, hogyan kell adott helyzetben viselkednie. Ez a valóságműsorok igazi terepe.” Az emberek életének felépítéséhez szolgáló nyersanyag tehát a katarzishoz vezető erkölcsi tapasztalat helyett az, amit a televízió „szállít”.

A finn festőművész *A sebesült angyal* című képének megszületésekor még híre sem volt a televíziónak, a mozgókép is épp hogy iskoláskorba lépett. Az evangélikus államvallású Finnországból a svéd felmenőkkel rendelkező és a tamperei székesegyház freskóit is készítő Hugo Simberg éppen lábadozott az agyhártyagyulladásból, mikor a képet festette. Szimbolista látomásában már a szekularizáció (felvilágosult) értékrombolásának réme is fenyeget.

Mert miről is van szó? A megsebzett angyal nem más, mint Gábiel, aki a következőképpen szól Máriahez Lukács evangéliumában: „És ímé fogansz a te méhedben, és szülsz fiat, és nevezed az ő nevét JÉZUSNAK”. A Máriahez érkező angyal festői attribútuma eleinte a lilium volt, később bármilyen más virág helyettesíthette. Az angyal hagyomány szerint androgyn, nem nélküli lény, a festői ábrázolásokban azonban előbb (némi lányos vonást is hordozó) férfi volt, de a 19. század második felétől mind gyakrabban jelent meg nőként az *Angyali üdvözlés* jeleneteiben is. A 20. század utolsó harmadától napjaink festészetéig gyakori az a megoldás, hogy Gábiel és Mária evangéliumi helyzetének parafrázisaként két nő találkozását látjuk, s van példánk az angyal nélküli Mária annuciata-(üdvözlés-)helyzetben való ábrázolására is.

SZÚDY NÁNDOR:
KÜLVÁROSI ANGYALI ÜDVÖZLET (1951)

S ha már a szimbolista festő, szokása szerint, reánk bízta az értelmezést, *A sebesült angyal* szerintünk azért is lehet igen tragikus kép, mert Gábrriel nem érkezik meg Máriához, aki így nem is tudja az alábbiakat válaszolni az angyalnak: „Imhol az Úrnak szolgálója; legyen nékem a te beszéded szerint.”

A képet a kritikusok nem tartják húsvéti festménynek, s valóban nem az a hagyományos ikonográfiai rendben. Viszont az üdvtörténet fordulópontjait egyenrangú mozzanatokként értelmező szemlélet számára húsvéti képről is szó van, csakúgy, mint az összes angyali üdvözlés-ábrázolásban. Az örömhír, az evangélium megváltás-ígérete a fogantatással, az Ige testet öltésével és a születéssel indul, majd a kereszthalállal és feltámadással, a mennybemenetel és a Szentlélek pünkösdi kiáradásának mozzanataival zárul.

Előbb arra gondolunk, hogy az angyal nem találkozott Máriával, mielőtt átadta volna az Úr üzenetét, megsebeztek. Az után arra, hogy talán még sincs elveszve minden. Úgy történt, ahogy Lukács lejegyezte, a támadás az angyalt már visszaútban érte. Mária áldott lett az asszonyok között. Elkésett volna az űs-gonosz? A szentségtelen akarat mindig résen áll, s éppen a Jézus vérével tisztára mosott szívvel lehet csak védekezni ellene.

Az angyal médium. Üzenetközvetítő. Ha bekötötték a homlokát s szemét, s ha megsebeztek, úgy az üzenet maga is sérülne?

Vagy éppen azt üzeni, hogy már nekünk sincs fülünk a hallásra, nincs szemünk a látásra, s nincs szívünk a szeretetre? A liliumra (mint Máriára) áradó fény nincs sehol a finn festő művén. De ott van-e a fény a mi lelkünkben?

SZÓNYI SÁNDOR ANGYALI ÜDVÖZLETE
2014-BEN KÉSZÜLT. A FESTMÉNY
RÉSZE A KONYÁRON ÉLŐ HOLLÓ
LÁSZLÓ-DÍJAS FESTŐMŰVÉSZ BIBLIAI
SOROZATÁNAK, MELYET 2014 DECEMBERÉBEN ÁLLÍTOTT KI A DERECSKEI
KATOLIKUS TEMPLOMBAN A JÉZUS
SZÜLETÉSÉT, AZ ÚJSZÖVETSÉGI JELE-
NETEKET ÉS A KORPUSZT ÁBRÁZOLÓ
FESTMÉNYEKKEK EGYÜTT. A SZÓNYI
SÁNDOR MŰTERMÉBŐL HOZOTT KÉPES
BESZÁMOLÓT A NÉZŐ • PONT
AUGUSZTUSI SZÁMÁBAN KOZLÓM

„EL A KEZEKKEL II. SZENT JÁNOS PÁL SZOBRÁTÓL!”

Az ős-gonosz, a szentségtelen akarat valóban mindig résen áll, igen ügyesen használja a médiát, a globálisan fertőző liberalizmus jegyében támad minden alapértékre, különösen a keresztény Európára. Egyik fontos székhelye az a szekularizált Franciaország, ahol zavaró a keresztény szeretet, majdnem annyira, mint az iszlám fanatizmus. „Touche pas à Jean-Paul 2” néven alakult az a breton facebook-csoport, mely II. Szent János Pál Ploëremel városában felállított szobrának eltávolítása ellen tiltakozik.

„Ne féljete!” – üzenné az emlékmű talapzatának felirata, a Rennes városában székelő közigazgatási bíróság pedig nem is félt kimondani: a Bretagne kisvárosban állított emlékmű ellentétes az állam és egyház szétválasztását kimondó 1905-ös törvénnyel. Pontosabban, nem az emlékmű, hanem a 8 méter magas alkotás egyharmadát kitevő kereszt, amely „elhelyezésénél és méreteinél fogva feltűnő”, ezért ütközik a Francia Köztársaság világi jellegét előíró alkotmányba és az említett törvénybe.

Azonban ezzel a döntéssel (melynek végrehajtására fél évet hagytak) még a világi Franciaországban sem értenek egyet sokan. Mérvadó lehet a Politique Magazine publicistája, François Reloujac május elején közzé tett véleménye, mely a köztereken látható vallási szimbólumok sorsát taglalja, amennyiben a mostani rendelkezést precendens értékűnek tekinthetjük. Vagy minden olyan területet, amelyen valamilyen templom, korpusz és más szimbólum látható, magántulajdonba kell adni, vagy le kell bontani a templomokat, mecseteket és zsinagógákat, a köztársaság világi jellegének megőrzése végett, sőt, mivel feltűnő szimbólumokról van szó, a keresztet, félholdakat, Dávid-csillagokat az összes francia temetőből el kell távolítani. A publicista szerint a kormányzat elérte azt, amit nem sikerült eddig semmilyen vallásközi párbeszédnek elérni: egy platformra állítani katolikusokat, zsidókat és muzulmánokat.

A Notre Dame sorsa vajon a lebontás lesz, vagy valaki megvásárolja az Ile de la Cité történelmi földterületét, ahol a gótikus katedrális áll?!

ÁHÍTATVÁGYUNK MEGTESTESÜLÉSE

Feljegyzések a szakrális művészetről az Ars Sacra Debreceniensis 2015 apropóján

Az *Angyali üdvözlés* típusú képek modern metamorfózisairól is elmélkedő esszében (2014) hivatkoztam Varga Mátyás fölvetésére (2008) az áhítat fogyatkozó erejéről. Ha a modern művészet létrejöttének idejét, a 19–20. század fordulóját vizsgáljuk, és (Alois Riegl nyomán) olyan korszaknak fogadjuk el azt, amely lemondott a megváltásról szóló *áhítatról*, s helyébe a *hangulat*ot állította, ebben a fordulatban az áhítatról a hangulatra áttevődő figyelem a

szekularizálódás folyamatát jelöli, amelyben az ember a megváltás helyett legföljebb csak megkönnyebbülésben részesülhet. E késő-modern hangulati dominanciát a tömegmédiá és az internetes médiakörnyezet nem egyszerűen eklektikussá, hanem egyenesen hektikussá és kiszámíthatatlanná teszi. Ezzel szemben erősödik az igény a nyugalomra, bizonyosságra és kiszámíthatóságra, a vulgáris méltóságvesztést ünnepi pillanatokkal (hol a külső pompával, hol pedig a magányos félrevonulással) ellensúlyoznánk. Így az ünnepvág mellé szükségszerűen társul a szent hívása, tehát a szekularizáló és a reszakralizáló folyamatok az új évezredben egymással párhuzamosan, egymást még föl is erősítve jelentkeznek.

Egyre gyakrabban használjuk a szakrális megjelölést olyan tartalmakra és jelenségekre, melyek a hangulat semmit mondásának béklyójából való szabadulást – ha úgy tetszik, áhítatvágyunkat – reprezentálják. A széthulló társadalmak és megingó világképek hagyta űrben a kozmosz uralta földi élet szent egyszerűsége, a fizikait és metafizikait összekapcsoló szerves szemlélet (mint alternatív szakralitás) mind több helyen megnyilvánul. A „népi szakralitás” a hagyományos néprajzot és folklórt fölvaltó kulturális antropológiai diszciplína érdeklődésére is figyelmet tartott, s a média- és kultúratudományon belül új tudományterületként tartjuk nyilván a szakrális kommunikációt (mely alapvető színtere az egyházi/vallási grádust is magába foglaló társadalmi kom-

munikációnak). A kultúra és a művészetek terén azt érzéklejük, hogy ismét divatba jött a szakrális művészet, melynek első kritikai reakciója szerint tehát nemcsak a társadalom van bajban, hanem a művészet is: ugyanis mindkettőnek szüksége van a hagyomány újraértelmezésére, s ez a folyamat egyúttal az önértelmezést vagy az ars poétikus jövőkép megfogalmazását igényli.

A 2007-ben indult *Ars Sacra Fesztivált* szervező alapítvány vezetőjével, Dragonits Mártával készített interjúban olvassuk a (vallásos művészettel nem egyenlő) szakrális művészet meghatározását. „Minden, ami magas színvonalú, ami emelkedett, ami a szépet, a jót és az igazat közvetíti, az mind szakrális, mert Isten tulajdonságaiból mutat meg valamit. A létünk földi valóságon túlmutató reményét és jövőjét mutatja meg, tulajdonképpen a láthatatlant teszi láthatóvá. A művészet az emberiség közös nyelve, a teremtett világ szépségére rácsodálkozva pedig felfedezhetjük, hogy Isten a legnagyobb művész.” Ennek a gondolatnak a gyökere a középkori (teológiai) esztétikában (s a skolasztikus metafizikában) lelhető föl, mely szerint Isten a Nagy építész, a legfőbb Geométer vagy a nagy Matematikus. A 12. században Szent Bernát arra a kérdésre, hogy kicsoda Isten, a következő választ adta: Az Isten hosszúság, szélesség és mélység, a szépség pedig az a kellő arányosság, amelyben ott van a fénylő ragyogás „mint az Isten egyik neveként azonosított szép lényegi jegye”.

A szó jelentése egyszerűen definiálható: szakrális az, ami Isten tulajdona – átvitt és szélesebb értelemben: isteni –, ami Istennek szentelt, illetve Isten szolgálatában áll, ekképp Isten kedvére való. Teológiai értelemben a szakrális azt jelöli, ami „Istenhez tartozó” vagy az „isteniből részesülő”. Mindazonáltal a természetfelettire (földöntúlira) utal, tehát a földi jelenségekkel szemben a transzcendensre, a fizikaival szemben a metafizikaira. A szakrális művészet így Istennek szentelt művészet, viszont nem korlátozható pusztán a liturgikus (a templomi) jelenlétre szerepe. A katolikusok 300 évvel ezelőtti, Debrecenbe való visszatérésének emléket állító, hagyományteremtő szándékkal is rendezett *Ars Sacra Debreceniensis* kiállítás hívatójában így fogalmaz a művészettörténész: „Esztétikai, művészetfilozófiai értelemben azok az alkotások érdemlik ki a 'szent' minősítést, amelyek az alkotó lelkének legmélyén rejlt isteniből táplálkoznak. Az isteniből való részesedés minden ember sajátja, hiszen mindannyian Isten képére teremtettünk. A legbensőnkben szunnyadó isteni megérintéséhez a művésznek nem szükséges feltétlenül keresztény témát választania, de az

eszközül használt matérián túl kell mutatnia. Weöres Sándor gondolatát kölcsönözve: a műalkotásban, a remekműben az időtlennek kell átderengetnie az időbeli világba” – írja Nagy Márta.

Gogol szerint a művészetben az ember számára eleve benne rejlik az isteni, üdvözítő paradicsomra való célzás, és már ezért is fölötte áll minden egyének. Gyakran megjelenő gondolat, hogy a művészet az ember örök sóvárgása az elveszett Éden iránt, ezért keresi a harmóniát, a tökéleteset, azonban az emberi szenvedést is bemutatja, mert nemcsak a szépséggel, de az igazsággal

is foglalkoznia kell. Abraham Kuyper, a kálvinista „művészetellenesség” hamis toposzával szembeállva, *A kálvinizmus lényege* című, 1898-as munkájában írta, hogy Kálvin a művészeteket isteni ajándéknak – a Szentlélek ajándékának – tekintette. A művészi képességet az Isten akkor adta az embernek, „amikor a bűn szomorú következményeként a valódi szép elhagyott bennünket”.

Lehetséges a művészetet a természet utánzásának tekinteni, és a panteisták tökéletesedő világról vallott elképzelései nyomán „az élet egy következő fázisának a prófécijaként” értelmezni. „Ha viszont azt valljuk, hogy a világ egykor szép volt, az átok következtében azonban megromlott, és arra rendeltetett, hogy egy végső katasztrófa révén eljusson a tökéletességre, melynek dicsősége még a paradicsom szépségét is túlszárnyalja, akkor a művészet misztikus feladata az, hogy alkotásaiban emlékeztessen bennünket az elvesztett szépségre, hogy megsejtse velünk az eljövendő tökéletes dicsőséget. Nos, ez utóbbi kitétel tulajdonképpen maga a kálvini hitvallás” – írta Kuyper a kálvinizmus és a művészet kapcsolatáról.

S minél többet gondolkodik az ember a szakrális művészet mibenlétéről, úgy jön rá arra, hogy tulajdonképpen nem is lehet különbséget tenni a művészi kifejezés és a szélesebb értelemben vett szakrális művészi megnyilatkozás között. Kovács-Gombos Gábor festőművész hasonlóan vélekedik (a 2013-ban vele készült interjú a lutheran.hu oldalon olvasható – DLA értekezését pedig 2009-ben a következő címmel írta: *Transzcendencia a művészetben mint az idea „felragyogása” az anyagban*). Szerinte egy műalkotás akkor szakrális, ha sugározza a szentség erejét és az emelkedettséget, ha magunkba fordulásra, töprengésre és megtisztulásra készítet. Ugyanakkor ezek minden igazi műalkotás ismérvei, tehát tágabban értelmezve szükségszerűnek tekinthető, hogy minden jó mű szakrális legyen. Ha a művész, Isten felé fordulva, mintegy imádság gyanánt dolgozik, akkor a műben a szakrálisra való utalás is benne lesz. Hesse megfogalmazására hivatkozva – „Művészet: minden dolog mögött megmutatni Istent” – a transzcendencia és művészet különválását szinte lehetetlennek tartja. Hiszen Hesse mondata után „nehéz lenne olyan művészeti törekvésekről beszélni, amelyek nélkülözik a transzcendenciával való kapcsolatot, [...] az a fentiek szerint egészen egyszerűen nem is tekinthető művészetnek.” (Kovács-Gombos 2009. 5)

D. KIRÁLY SÁNDOR „KORPUSZ – JÉZUS A ZSIDÓK KIRÁLYA” ÉS (AZ ELŐZŐ LAPON) VINCZE LÁSZLÓ EGYHÁZ ÉS (ALATTA) SZENT ISTVÁN CÍMŰ FESTMÉNYEI AZ ARS SACRA DEBRECENIENSIS KÍNÁLATÁBÓL

Gyakran idézzük Hegelnek azt a gondolatát, mely szerint a művészet a vallás analóg területe. A kommunikációtudomány szintén támogatja ezt a fölvetést: Rosengren a „*kultúra kereke*” elnevezésű modelljében a normatív orientációhoz tartozó vallás közvetlen rokonának – az expresszív orientáción belül – a művészeteket tartja: a vallás és művészet ugyanis legalább olyan mértékben elválaszthatatlan egymástól, mint a gazdaság és a technológia, illetve mint az

irodalom és a bölcsészet. Jelenits István ezt a szinte szükségszerű egymásra utaltságot úgy fogalmazta meg, hogy a vallás számára a művészet egyebek közt azért is nélkülözhetetlen, mert „a művészettől megfosztott ember süket Isten üzenetére”. Az *Ars Sacra Fesztivál* internetes oldalán olvassuk Liszt Ferenc szentenciáját, mely szerint a művészet feladata az is, hogy „Istenhez vezesse az embereket”, Pilinszky pedig úgy fogalmazott, hogy: „A művészet tulajdonképpen nem más, mint áttörni a tényeket és eljutni a valósághoz.” Varga Mátyás idézi Paul Klee szavait, e szerint: „A művészet nem a láthatót adja vissza, hanem láthatóvá tesz”, Varga magyarázatában tehát a „művészet és vallás egyaránt a világot mint tapasztalati valóságot tárja fel előttünk”.

A szakralitás művészetének vizsgálatakor legelőbb nemcsak a szakrális fogalmát s benne a művészet szerepét kell tisztázni, hanem azt a már Ruskin által 1865-ben fölvetett kérdést is újra kell fogalmaznunk, amely azt faggatja, hogy a szépművészet hogyan segíti a vallásos életet, vagy, ahogy Graham Howes teszi föl a kérdést a modern kor emberének: milyen mértékben formálhatja az esztétikai tapasztalat a vallásos tapasztalatot? (Howes 2011. 13) A vallásos művészet és vallásos tapasztalat, szélesebb értelemben a szakrális ábrázolások és társadalmi folyamatok közötti kapcsolatok (például a vallásos ikonográfia és a különböző magatartásmódok közötti összefüggések) reprezentációs hálóját a társadalom- és kultúra-kutatók mind nagyobb érdeklődéssel vizsgálják, az érdeklődés elmélyülésével pedig több nehézséggel is szembe kell nézniük a tudósoknak.¹ Mindazonáltal a szakrális művészet és a vallásos tapasztalat közötti kapcsolat négy dimenziója viszonylag jól elkülöníthető továbbra is, ez pedig az ikonográfiai, a didaktikus, az intézményi és az esztétikai dimenzió.

Az ikonográfiai olvasati mező előbb nem az esztétikai, hanem a teológiai kérdések köré szerveződött. Az ikonoklaszták és ikonofilek (kép prombolók és képtisztelők) a 8–9. századi ortodox vitákban, majd a deszenzualizált vallás kialakulása, a protestáns reformáció időszakában különböztek össze Isten és Jézus, az Isten-ember kiábrázolhatóságát a megtestesült és spiritualizált test

¹ A képi szimbólumok értelmezésekor a jelnek a jelhasználóval és a referenciális tárggyal fenntartott kapcsolatát is számításba kell venni. Nehéz továbbá megkülönböztetni az adott vallás társadalmi helyéről és szerepéről beszámoló szakrális szimbólumok által hordozott információkat attól az értelmezési környezettől, amelyet az adott vallás az egyén életében betölt. Nem egyszerű az sem, hogy különbséget tegyünk a szakrális művészet fizikai reprezentációja mint művészeti termék és mint kultikus tárgy között. Végül az is tisztázásra vár még, hogy a vallásos művészet vajon önálló fogalmi kategória-e, vagy pedig politikai, társadalmi, kulturális és intézményi tevékenységek „mellékterméke”. (Lásd: Howes 2011. 15–16)

normatív megközelítése felől értelmezve. A keresztény ókorban a képet nem elsősorban esztétikai értékei miatt használták, hanem egy vallási-filozófiai kontextusban elhelyezhető médiumként tartották fontosnak, és „ebben az összefüggésben érthetőek meg és értelmezhetőek a keresztények művészetel- lenesnek mondott megnyilatkozásai” (D. Tóth, 2005. 79). A kiábrázolhatatlan Isten ikonográfiai reprezentációját indokolta például az a kontextus, amelybe Pál apostol helyezte megnevezésével Jézust (Kol 1,15): „Ő a láthatatlan Isten képmása.” A kép(más) jelentése a 4. századra több rétegű volt, olyan ősképet jelentett, mely nem csak az Istenre vonatkozatható. „A képmás mindenek- előtt jelentette a megtestesült Logoszt, Krisztust, mivel azonban a görög gondolkodás számára a képmás fogalma mindig valami alacsonyabb rendűt sugallt, meg kellett teremteni [...] az ősképpel egylényegű képmás paradox fogalmát, hogy aztán ennek nyomán a festészetben is kialakulhasson a Szent- hááromság Krisztusban találkozó egységének bonyolult szimbolikája” (D. Tóth, 2005. 80).

A didaktikai funkció is a teológiai célok mind hatékonyabb érvényesítését szolgálta a 10–11. századtól kezdve. Arrasban a helyi zsinat a 11. sz. legelején fogalmazta meg, hogy a művészet az ingatagokat olyasmire taníthatja, amit a könyvekből nem lehet megtanulni; Szent Bonaventura pedig két évszázaddal később igen találóan írta le a vizuális művek hatását – szerinte ugyanis az emberi érzelmeket jobban felkavarja az, amit látunk, mint az, amit hallunk. (vö.: Howes 2011. 24) Néhány száz évvel később, a barokk poétika szent teatralitásával egyetemben megerősödött a képi ábrázolás didaktikai szerepe, hármas célt szolgálva: megerősíteni az ortodox keresztény dogmát a világi jelleget öltő katolikus elitek számára; a művészet eszközeivel mozgósítani a vallásos érzelmeket; vallásos képekkel ösztönözni a kegyességre és elvezetni az embereket istenhez. (vö.: Howes 2011. 26) Az ábrázolt szentírási jelenetek – úgy az ókori, mint a középkori *Biblia Pauperum*ok vagy a hasonló célt szolgáló falképek – sorában tulajdonképpen Isten „szava” vált képpé, az ábrázolásnak elsősorban didaktikus haszna volt. Az ókori szövegek érvelése szerint, például Damaszkuszi Szent János *Apológiájában*, a képek tisztelete azért fogadható el, mert a tisztelet nem a képnek szól, hanem annak, aki rajta van – „A képnek adott tisztelet az ősképre száll át”. (id. D. Tóth 2005. 82)

Kálvin a művészetek közül az *Institutió*ban a képzőművészetekkel (szobrászattal, festészettel) foglalkozott, s a képtilalmat második parancsolatként vette figyelembe. Mivel a parancsolat csak a főbűnt nevezi meg, föl kell tárni a szélesebb jelentést. Kálvin szerint a bálványtilalommal összekapcsolódó, az

istenkép elkészítésre és imádásra vonatkozó képtilalom azért törvény szerinti, mert Isten kiábrázolhatatlan, tehát „*in spiritu et veritate*”, lélekben és igazságban lehet Őt tisztelni. A festészetről és a szobrászatról *általában* viszont ezt olvassuk (Kálvin a művészetek szerepéről az *Institutio* I. könyve XI. fejezetében ír, az idézett szövegrész a 12 §-ban található): „Nem vagyok azonban oly elfogult, hogy általánosságban helyteleníteném bárminő képek készítését. Mivel azonban a szobrászat és festészet Isten ajándékai, mindkettőnek tiszta és törvény szerinti használatát kívánom, nehogy azokat a dolgokat, amelyeket Isten az ő dicsőségére s a mi javunkra adott, fonák használattal bemocskolják, sőt egyenesen veszedelmünkre fordítsák. ... Ha még kiábrázolni sem szabad Istent testi képből, annál kevésbé szabad azt a képet Isten gyanánt vagy Istent abban a képből tisztelni. Ebből tehát az következik, hogy csak azt szabad kivésni és lefesteni, aminek felfogására a szem képes. Isten fenségét, amely sokkal dicsőségesebb, hogynem szemeink láthatnák nem szabad dísztelen rajzokkal megrontani. Lefesteni lehet tehát egyrészt a történeti eseményeket s másrészt a testek alakját, képét minden történelmi vonatkozás nélkül.” (Kálvin, 1909. 103)

Az intézményi dimenzió is jól körvonalazható, ha az egyháznak a képek (és más művészeti alkotások) megrendelésében, a művészeti mecenatúrában betöltött szerepét nézzük meg. A katolikus egyház még a reneszánsz művészet frivol és világias voltát is elfogadta, a barokktól a 19. századig a szakrális és a magas művészet különválasztása zajlott, a modern művészetek kialakulásával szembenézve azzal a kérdéssel is, hogy az új stílus (impresszionista, posztimpresszionista, expresszív, szürreális, avantgárd kifejezőmód) mennyire képes közelíteni ahhoz a formanyelvhez, amelynek saját reprezentációs hagyománya hitelven, szakrális értékrenden, rögzített szimbolikán nyugszik.

S ez pedig már az esztétikai dimenzióhoz tartozik, melynek erős média-kritikai vonatkozásai is vannak, hiszen a képzőművészet nyelve mind jobban feloldódik a tömegkultúra és tömegmédiák (ma már az internetes média-környezet) által közvetített és generált jelentésvesztésben. Autonóm voltát a művészet úgy képes megőrizni, ha a tömegmédiák domináns képi világával szemben absztrakt marad, noha absztrakcióját a világi ember nem érti meg. Absztrakciójából ráadásul a doktrinális hivatkozások is eltűnnek. S noha a modern művész egyrészt azt vallja, hogy számára nem is az a fontos, merre tart a művészet, sokkal inkább az, milyen morálja lesz a világnak (Kovács-Gombos 2009. 11), a Max Weber-i értelemben független értékek kozmoszává vált, az erkölcsi ítéletet ízlésítéletté alakítva át. Ám mivel a művészet pusztá

léte okán mond ítéletet a kultúráról – a kultúra érték-magvát pedig az erkölcs adja –, ítéletalkotó szándékától függetlenül fog véleményt mondani egyúttal a morálról is. Ha úgy tetszik, az emberi létről, létezőmódjainkról, kilátásainkról, az Istentől eltávolodó, ezért végtelenül magányos autonóm ember és az Abszolútum (kozmosz) kapcsolatáról.

Csörgő Zoltán írja *A népművészet szakrális jelentésrétegei* c. tanulmányában, hogy mivel a népművészet célja is az ember lényeglátásának megőrzése és segítése, életlehetőségeinek és létfeladatának, a létezés rendjének a meglátása és fenntartása, ez is szakrális művészet, hiszen „a létezés transzcendens arcúlatára figyelmeztet és emlékeztet”, formái ugyanis a szellem időtlen tartalmát tükrözik vissza. A kozmikus valóság visszatükrözése pedig, akár a művészetben, akár a kézműves munkájában vagy a hétköznapi rítusokban, szakrális cselekménnyé válik. Eliade a szent és a profán közötti különbségeket keresve mutat rá, hogy a vallásos ember számára a világnak azért van mindig természetfeletti súlya, mert benne a szakrális egyik formája nyilatkozik meg. „A kozmosz minden darabja áttetsző”. A rá jellemző létmódban a lét és ezáltal a szent valamilyen sajátos struktúrája érvényesül. A vallásos ember számára a szakralitás a lét tökéletes megnyilatkozása. A kozmikus szakralitás megnyilvánulásai bizonyos fokig ősmegnyilvánulások; az emberiség legtávolabbi vallási múltjában történtek és a történelem későbbi újításai nem voltak képesek megszüntetni őket.”

Az *Ars Sacra Debreceniensis* kiállítás – melyet 2015 áprilisában nyitott meg BOSÁK NÁNDOR katolikus püspök (lásd VARGA JÓZSEF felvételét) a Debreceni Művelődési Központ Belvárosi galériájában – nem pusztán a „szent művészet” bemutatását tűzte ki célként, hanem a debreceni jelző adott különleges hangsúlyt ennek az irányválasztásnak.

A katolikusok 300 évvel ezelőtt térhettek vissza Debrecenbe, a „kálvinista Rómába” – ennek az eseménynek állított emléket a tárlat, nem utolsósorban a tricentenáriumot nyitó 1715-ös év a *Pócsi kegykép* könnyezésének az ideje is.

A három egységre tagolódó tárlat nemcsak a katolikus szellemiséget mutatta be, hanem megjelentek a más felekezeti identitásból született művek is.

A szakrális művészet liturgiához kötött jellegéből adódóan válogatták be a liturgikus tárgyakat, a keresztény szakralitást követő szellemiséget elevenítették föl a szimbolikus és bibliai tematikájú keresztény alkotások, de helyet kaptak a válogatásban a nem keresztény ikonográfiájú, mágikus vagy kozmikus szerves szemléletet tükröző, a transzcendens egzisztenciát megszólító művek is.

A tárlatra 65-en adtak be összesen majdnem 200 munkát, a zsűri ezek közül választotta ki a bemutatott több mint 90 alkotást, köztük – a város sokszínű szakrális művészetének, kibocsátó és befogadó erejének reprezentálása végett – azoknak a meghívott művészeknek a munkáival, akik Debrecenből származtak, akik nem hivatásos alkotók vagy valamilyen speciális iparművészeti területen tevékenykednek.

A Debrecen–Nyíregyházi Egyházmegye fődíját MADARÁSZ KATHY MARGIT textiltervező iparművész, az egyházmegye díját pedig GYÖNGY ENIKŐ iparművész kapta.

Debrecen Önkormányzata díjat adott MONOSTORY VIKTÓRIA ikonfestőnek és KÁNYÁSI HOLB MARGIT iparművésznek. Egy önálló kiállítás megrendezésének lehetősége 2016-ban, a Belvárosi Galériában – ez volt a Debreceni Művelődési Központ díja, melyet PAPP KÁROLY grafikusművész kapott (képünkön, balra lent); és a zsűri különdíját KUSTÁR GÁBOR szobrász érdemelte ki alkotásaival.

FOTÓK: VARGA JÓZSEF

PATRONA HUNGARIAE PALÁSTJA ALATT

1100 esztendeje, amióta a Szent Korona által Szent István Szűz Mária oltalmába ajánlotta az országot, a magyarság a Patrona Hungariae palástja alatt éli életét a Kárpát-medencében. A Boldogasszony alakját Szűz Máriával azonosítja, oltalmazó nagyasszonyuk közbenjárásáért fohászkodnak a katolikusok. A Csík-somlyói Ferences Kolostor a Szűz Mária-szobor 500 éves jubileuma alkalmából hirdette meg a Mária-évet 2014. szeptember 14. és 2015. szeptember 15. között. E jubileumi évnek a keretében a Kárpát-medence és a diaszpóra 55 kortárs magyar művésze különféle oldalról világítja meg a Boldogasszony és a magyarság kitüntetett tiszteletnek örvendő kapcsolatát. A Nemzetstratégiai Kutatóintézet által szervezett vándorkiállítást május 20-án a Várkert Bazárban nyitotta meg Fekete György professor emeritus, a Magyar Művészeti Akadémia elnöke.

Nem titkolt szándék, hogy ennek az összetett és sokrétegű Boldogasszony-képnek olyan kortárs művészi olvasatát kínálják, mely segítheti a keresztény hit és nemzeti értékrend erősítését akár úgy is, hogy a Mária-asszociációkat újrafogalmazza, kanonizálja és beágyazza a közösségek mindennapi életébe.

BEKECS SÁRA EMLÉKE A NAGYHEGYESI „HÉTMÉRFÖLDES” KULTURÁLIS FESZTIVÁLON

Bekecs Sárára is emlékeztek a Nagyhegyesi Hétmérföldes Kulturális Hét rendezvényei között, az „Önkéntesség Napján”, május 13-án. Dr. Fekete Károly tiszántúli református püspök ígéhirdetése után emléklaketteket adtak át és megkoszorúzták a Bekecs Sára-emlékművet.

Balogh Gyula, a nagyhegyesi értékmentést felkaroló, a múlt évben elindult TÁMOP-programot koordináló menedzser szinte szívügyének tekinti a Bekecs Sára-kultusz felélesztését. A társadalmi szolidaritás erősítését is szolgáló nemzeti nevelési célokhoz csatlakozva, ezért szenteltek külön napot a Bekecs Sára által is reprezentált önkéntességnek.

Bekecs Sára debreceni cívis volt, Kövesdi János felesége. Kiemelkedő tettei között számos példa értékű cselekedetre bukkanunk, amelyekre ma is úgy emlékezhetünk, mint önzetlen közösségépítő-értékképző kulturális tényezőre. Nagyharangot adományozott a debreceni Kossuth utcai Verestemplomnak, anyagilag is támogatta a Református Kollégium egyetemmé fejlesztését, és a református árva gyerekeket szintén segítette.

A Verestemplom elsősorban különös freskói, Harangi Jenő iparművészeti főiskolai tanár alkotásai miatt vált kuriózzummá, hiszen alig találunk olyan református templomot, amelynek belsejét – a református ikonográfiai előírásoknak megfelelő – falfestménysorozat borítja. 1887-es felépítése után fél évszázadon keresztül kifestetlen volt a „veres” téglából fölhúzott templom, és csak 1936-ban vetődött föl az a gondolat, hogy képek és szimbólumok segítségével lehetne közelebb hozni a hívekhez a Biblia tanításait.

A református liturgikus tér kifestése embert és művészt próbáló feladat volt, hiszen a kálvini hitvallás tiltja a bibliai alakok templombeli ábrázolását. A presbitérium a festés tematikájához a következő négy alappillért rögzítette: 1. bibliai szimbólumot ábrázoljon, megjelölve az ígehelyet is; – 2. kerülje a figurális ábrázolást; – 3. ószövetségi és újszövetségi képek egyenlő mértékben jelenjenek meg; – 4. a szimbólumok mellett gazdagon legyenek igék is a falon.

A templom két harangja szerencsésen túlélte a háborúkat. Az 1380 kg-os nagyharang eredeti, a templom építésével egyidős, Kövesdi János és neje, Bekecs Sára adománya, 1887-ben öntötte Thúry János Budapesten.

Bekecs Sára 1892-ben 50 ezer forinttal támogatta továbbá a Református Kollégium egyetemmé fejlesztését. Ebben az évben először Debrecen városa

tett egy 200 ezer forintos (400 ezer koronás) alapítványt az egyetemalapításra, egészen pontosan két kollégiumi jogi és két bölcsészeti tanszék költségeire. Ez adott nagyobb lendületet a magánszemélyek adakozásának: Bekecs Sára debreceni cívis 50 ezer forintos adománya mellett özvegy Hegyi Mihályné 20 ezer forintot hagyott 1893-ban a Kollégium egyetemmé fejlesztésére (s ő volt a felállíttatója a Nagytemplom mögött látható gályarab-emlékoszlopnak is).

Debrecen református egyházközsége 1892-ben 50 ezer forintos alapítványt tett egy tanszék költségeire (mindezekkel együtt 1895-ben már 530 ezer forint – több mint egymillió korona – szerepelt a debreceni egyetem céljaira begyűlt alapítványi összegként az egyházkerületi jelentésben, és 1895-ben két jogi tanszék fel is állított az egyházkerület a városi alapítványra).

Ma is él még olyan nagyhegyesi polgár, aki árvaházban nőtt föl. Ők még tanultak Bekecs Sáráról, aki 2.000 hold földet hagyott birtokukból református árva gyerekek megsegítésére Nagyhegyes, Elep és Balmazújváros határában. (A határban állították föl azt a kőoszlopot, melyen mindez olvasható.)

Az egyhetes (május 11–17. között zajló) fesztiválon, egy-egy tematikus nap keretében, bemutatták a nagyhegyesi értékeket (és kézműves termékeket), a helyi német hagyományokat, a hajdúhádi művészeteket, volt pálinka- és főzőverseny, és egy napot szenteltek a kortárs magyar kultúrának.

Kocsis Csaba dalszerző, költő és író ezúttal fotográfusként érkezett, *Íróportrék* című, a kortárs magyar irodalom személyiségeit meglevenítő kiállítását követően *Kultúrhatár* címmel kerekasztal-beszélgetést rendeztek, a délután zárásaként pedig egy meglepetés nagyrábéi műsort, a *Magányos asszony* c. szórakoztató irodalmi-táncos performansz produkciót is láthatta a közönség.

ÁRVA JUDIT
NAGYHEGYESI KÉPZŐMŰVÉSZ
AKRIL CSENDÉLETE

MÚZEUMI KURÍR

OROSZ ISTVÁN TÉR-JÁTÉKAI

Orosz Istvánt sok műfajú, reneszánsz hajlamú alkotónak nevezte 2010-ben az egyik kritikusa, a szervesen egymásba kapcsolódó, de eltérő műfajok és témák között sorolva a hiányok, a rejtek arcok, az építészeti reminiscenciák, tükröző felületek, a kitekert perspektívájú terek és anamorfikus munkák mellett a plakátot is. Balázs Sándor úgy vélte, Orosz István sajátos látványlabirintusai épp arra születtek, hogy „megtévesszék a szemet, elveszejtsék a tekintetet”.

A Kossuth-díjas grafikusművész a debreceni Kós Károly Művészeti Középiskola növendékeit vezette be tavaszi kiállításával a tér-játékok különös és vonzó világába, képein azt is érzékeltette, hogy a jelentés minként kettőződhet meg, vagy épp rejtőzhet el.

Orosz István több mint harminc éve, 1984 óta használja az „Utisz” (OUTIS) művésznevet, ami azt jelenti: Senki. A küklpsz elleni harcban használta ezt az álnevet Odüsszeusz. Az összecsapás a szörny megvakításával végződött, így lett ez a művészi álnév is ironikusan jelképes értelmű: Orosz művészete „támadás a szem ellenében”.

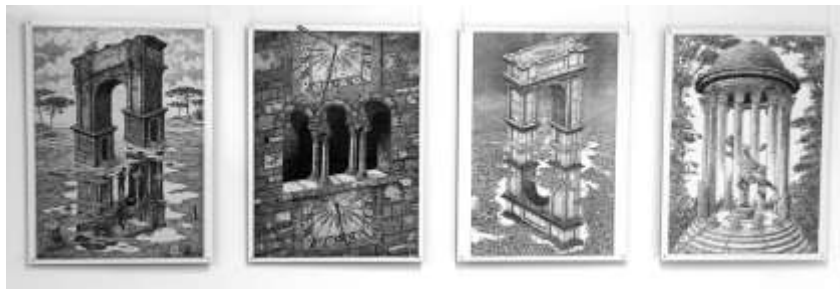
Sokoldalúsága abban is kifejeződik, hogy az autonóm grafikán kívül még más alkotótevékenységeket is folytat: a Pannónia Stúdiónál kezdte meg az animációsfilm-rendezői munkáját, az Iparművészeti Egyetemen habilitált, egyetemi oktató, rendszeresen tart külföldön is előadásokat, két verseskötete mellett novellás- és esszékötetei jelentek meg. Ő készítette a rendszerváltozás elhíresült plakátját, a „Tovarovsi konyec” című választási plakátot is.

A tekintet elveszejtésének bravúrjairól ezt írta Balázs Sándor kritikus: „Csak [...] a képi jelegyüttesek összefüggéseit átlátva derül ki, hogy valóságos labirintusba kerültünk, amelyben ha valami kijáratnak tetszik is, végül kiderül, csak egy másik labirintus kapuja, ráadásul visszavezet az előbbibe. Ha mégis kijáratot keresünk, végig kell járnunk labirintusait – a megtévesztés logikáját, az ábrázoló módszerét követve –, nézőpontokat és látószögeket váltani, hogy az alkotó lelepleződjék: miként szerette volna becsapni éberségében gyakran megfáradó tekintetünket.”

Balázs megállapítja, hogy bizony, nem lehet könnyű földelni a mindennapi bizonyosságainkat, az Orosz István teremtette „libikóka látványból” rá kell jönni, hogy végül is minden játék, nem lehetnek végleges megoldások, mindig akad egy új nézőpont, egy új látószög, ahonnan a dolgok (életünk?) új és újabb lehetőségeit, jelentéseit érzékelhetjük. „E képi világban semmi sem csupán az, aminek látszik – fogalmaz Balázs Sándor. – Nem metafizikai értelemben, hogy az érzékeinknek kínált tapasztalat mögött volna még, természete szerint rejtőzködő valami. Benne, rajta, egymás mellett van jelen: valami más is, ami az első tekintet számára talán elérhetetlen. [...] Látszat és valóság módjai helyezkednek, feszülnek egymással szembe.”

Válogatott sejtések címmel 2013-ban jelent meg esszékötete, amelyben Orosz István a vizuális anyanyelv, a perspektíva, a nézőpontok és anamorfikus játékok kérdéseit járta körbe (anamorfózis: olyan, torzítottnak tűnő ábrázolás, melyben a tárgy csak megfelelő szögből nézve mutatja meg eredeti formáját). S hogy miért lehet olyan kimeríthetetlen témakör a perspektíva a 21. század számára is? – erre a távlatlan reneszánsz definíciója adja meg a választ: „Felerészben geometria, felerészben filozófia.” Mert ha változik a nézőpont, változik a látvány is. Noha a világ ugyanaz, minden nézőpontváltással átalakul.

A „TROMPE L'OEIL”, A SZEM MEGTÉVESZTÉSÉNEK GRAFIKAI ÉPÍTMÉNYEI OROSZ ISTVÁNTÓL
A KÓS KÁROLY MŰVÉSZETI KÖZÉPISKOLÁBAN

GONDA ZOLTÁN KÉPEI NAGYBÁNYÁN

Gonda Zoltán festő- és grafikus-
művész munkáiból rendezett
kiállítást Nagybányán a Teleki
Magyar Ház. A tárlatot március
19-én nyitotta meg Kovács Emil
Lajos. A kiállításon a debreceni
művész a legújabb, 2015-ben
festett képeit is bemutatta.

GONDA ZOLTÁN FESTMÉNYE

ÖRÖK ÉRTÉK – ÉKSZEREKBE ÁLMODOTT GONDOLATOK

A Kós Károly Művészeti Szakközépiskola ötvös-zománcos műhelye mutatkozott be azon a kiállításon, melyet Pappné Gyulai Katalin, a KLIK Debreceni Tankerületének igazgatója nyitott meg a debreceni Déri Múzeumban március 12-én. Az ötvös szak fém- és zománcműves munkáin, az ékszereken és a dísz tárgyakon – a funkció és esztétikum összhangzatával – örökítődik tovább a népművészeti ornamentika mélyén lüktető szerves szemlélet.

AZ ÁPRILIS 30-IG NYITVA ÁLLT MŰHELY-
KIÁLLÍTÁS TÁRGYAIBÓL

KÖLTÉSNET NAPI KÁVÉHÁZ

A költészet a képzőművészet és a zene ölelésében invitálta a kultúra barátait rendhagyó „kávéházi” találkozóra Sajó-szentpéteren, április 9-én. A művelődési központ galériájában Cs. Tóth János nyitotta meg a Debrecenből érkezett BOTHNÉ DÓRA *Tavasszá szelődülve* című kiállítását, majd azok a zeneszámok hangzottak el, amelyeket KERÉK GÁBOR komponált GYENES KLÁRA verseinek ihletésére. Az együttműködő partner az 50 éves kazincbarcikai Kodály Zoltán Alapfokú Művészeti iskola volt.

(REPRODUKCIÓ: BOTHNÉ DÓRA FESTMÉNYE)

HÁROM NŐ – HÁROM ECSET

BERI VALÉRIA, HARCSA ERZSŐ ÉS KUBINYI KRISZTINA képei láthatók április végétől a *Három nő – három ecset* című kiállításon, a debreceni Incognito Klubban (a tárlatot Bothné Dóra nyitotta meg, ő velük együtt folytatott művészeti stúdiókat a Potyók Festőiskolában). A három nőt valóban három 'ecset': három eltérő festőfelfogás, stílus jellemzi, a realista ábrázolásmódtól a szimbolikus vagy stilizált természetmegjelenítésekig, de mind a három világban fontos az érzelem.

A „HÁROM NŐ” ÉS NEGYEDIK TÁRSUK;
HARCSA ERZSŐ (KÖZÉPEN) ÉS KUBINYI
KRISZTA (LENT) KÉPEINEK RÉSZLETE

ZSARÁTFÉNYNÉL – A MADÁRIJESZTŐ „ESZTÉTIKÁJA”

A művészettudomány színpadi függőnyeit magára bontó esztétika mindenféle kivételt illeszt a szabályok közé, amikor olyan jelenséggel találkozik, melyet saját kategóriáival nehezen tud megmagyarázni. A tér- és időművészetek alapszabályai sem mindenhol érvényesek, de az is kiderülhet, hogy sokszor félrevezető az egyes művészeti ágakat érzéki területekhez kötni – legalábbis az alkotás szempontjából nem biztos, hogy ez annyira fontos kritérium volna.

Az esztétika nem ad választ arra, miért írta Beethoven a legfölkavaróbb darabjait akkor, amikor tulajdonképpen már teljesen süket volt – például a IX. szimfóniát, melynek negyedik tétele egyenesen leírhatatlan: azt hallani kell. Hogy hallhatta-e vajon Beethoven? S milyen teremtő győtrelem zúgott benne, hogy megtalálja végül a zenében az ősharmóniákat, melyek felé nem a füle, hanem a lélek és a szellem hallójáratai vezették? Az esztétikának itt a transzcendens hallás- vagy zeneélményről kellene szólni, de ez már nem az ő, hanem a vallás területe. És miért lett olyan ereje a szürke hályogtól szinte már vak Monet vízi liliomciklusának, mely ráadásul a legnagyobb méretű képek sorozata volt, és külön a tavirózsák számára építettek egy önálló pavilont? A vak Borges esete talán egyszerűbbnek tűnik, ő ugyanis író volt, s utolsó két, fejből (vagy mint a francia mondja, „szívből”, *par coeur*) elmondott előadás-sorozatának ott van a helye a 20. század legeredetibb és legépítőbb, mindazonáltal furfangosan népszerűsítő irodalmi esszéi között.

De a közelünkben is fölemlégethetünk két festőpéldát: a szinte matuzsálemi kort megélt böszörményi Maghy Zoltánt, kinek alkotásai halála előtt jó ideje már a feleség közreműködésével készültek; vagy Bényi Árpádot, aki – mint gyakran mondta – a festéksomókba sűrítette az indulatait, és noha ő látott, nem annyira szemére, mint inkább a lélekből vagy zsigerekből fakadó gesztusokra volt szüksége.

Nos, az Ebesen élő Kádár Nagy Lajosnak kevés aktív festőév adatott meg, mégis gazdag életműve született. Nyugdíjasként kezdte a festést, s évtized alatt elveszítette a látását. Vakon alkotott, neki is segített a

felesége, kezébe adni a színt, amelyet a szem vakságával egyre élesebben látó lélek komponált a felületre. S még csak azt sem lehet mondani, hogy a figura eltűnt volna! A Méliusz könyvtárban év elején bemutatott áttekintő kiállításának utolsó darabjai már a zsarátfény belső sugárzásából született „vak” képek. A *Vízió* ugyan elsősorban gesztusokat jelenít meg, a véletlenszerűen egy szellemi középpont felé csapódó vonalak, foltok, akár egy vérző test, nem történetet mesélnek, inkább atmoszférát teremtenek, érzelmeket, fájdalommal vegyes vágyakat jelenítenek meg. Mégis megformálódik a figura, egy elképzelhető test váza, a metafizikai lényvé átminősülő korpusz sejlik föl előttünk.

Még egyértelműebb, de talán az egész Kádár Nagy Lajos-életműből is kiemelkedik a *Madárijesztő* című festmény, szintén az utolsó képek egyike. Elementáris erő, groteszk báj és esendő hősiesség, egyetemes létezésélmény és az önirónia találkozása jellemzi. – Benne van az ember és a művész egész sorsa, benne van valamilyen melankolikus Don Quijote-karakter, és benne már a 21. század is, a madárijesztő-próféta küldetése, az újrászülető Szent Ferenc igénye – s annak parafrázisa. Tenyerünkbe ültetve a napot, prédikálni a madaraknak, madárijesztő ruhában festeni szép himnuszt az egek aljára, és a szélmalomokkal folytatott küzdelem helyett szellővé válni. Oda-bújni egy madár szárnya alá, menedéket keresve.

ZSARÁTFÉNYNÉL CÍMMEL KERÜLT A NYOMDÁBA
ERDEI SÁNDOR SZÍNES MŰVÉSZETI ALBUMA
KÁDÁR NAGY LAJOS FESTŐI VILÁGÁRÓL,
A BORÍTÓ CÍMOLDALÁN A MADÁRIJESZTŐ CÍMŰ
FESTMÉNNYEL (AZ ELŐZŐ LAPON KÁDÁR NAGY
LAJOS VÍZIÓ CÍMŰ KÉPE LÁTHATÓ)

Nem tudom, hogy kell-e sajnálni Kádár Nagy Lajost, amiért nem úgy látja a festményeit, s nem látja készen, nem azt látja, ahogy és amit mi, a nézők. Vagy sajnáljuk-e inkább magunkat, hogy a festő lelke élesebben lát, s hogy a keze alkalmasabb a létezés egészének megértésére, mert ki tudja tapintani a csurranó festékvérben is a világ ereinek lüktetését?

„ALKALMAZOTT” LÉTEZÉSÉLMÉNYEK

Vencellei István Életmű- és Holló László-díjas fotóművész alkalmazott fotográfiákat (plakátokat és könyvborítókat) bemutató kiállítása nyílt áprilisban, a Benedek könyvtárban, Debrecenben. Anyák napján írom e visszatekintőt – és a *Reformátusok Lapja* mai, ünnepi számában jelent meg az *Anyák életfája* című írásom, Vencellei itt látható, *Anyám életfája* című fotómontázsával együtt.

A fotóművész egyik legismertebb, számos kiadványban és borítón feltűnő montázssorozatán – még a nyolcvanas évekből – a napot szimbolizáló szekéreket választotta vezérmotívumként. Ez a 'napkerék' az édesanya alakjával kapja meg többrétegű allegorikus jelentését: nemcsak az enyészet (a felejtés) ellen hajdul föl a hó alól, hanem, egyebek közt, életfa lombjává magasodik a körforgó örökidőben. S írom még az ünnepi jegyzetben, hogy az áldozatvállaló anya mögött lehetetlen nem észrevennünk az áldozathozó Fiú megváltó jelenlétét. Az életfa nem egyszerűen világokat köt össze, életet és halált, eget és földet, nemcsak a múlt, a jelen és jövő egységét jelképezi, hanem a keresztre is mutat. Az igazi életfa ugyanis a kereszt: az anya könnyével áztatott keresztfa szilánkjai hasítanak az égi szekér küllői közé. Tekintetünk a hideg úrt kutatja, de szívünk fölmelegszik. Mert: „Az anyai szeretet olyan, mint a világűr, amely körbefog tengernyi csillagot és bolygót, mely ragyog és fénylik körülöttünk” – fogalmazott a Kölcsey Ferenc Református Gyakorló Általános Iskola egyik negyedikes kislánya, Bartha Jánosné, Ila néni osztályából, az édesanyjai szeretetről.

Bizony, nemcsak szociográfiai, hanem akár költői vagy filozófiai asszociációk elindítására is képesek Vencsellei István fényképei, könyvborítói, illusztrációi és plakátjai. Utóbbi művein a létezésélmények egészen hétköznapi színeket s formákat kapnak, mégis ott van a kilépés, megemelkedés vagy épp a belülré helyezkedés, a lényegértés, a létmegélés képessége és lehetősége.

(VENCSELLEI ISTVÁN alkalmazott fotografiai alkotásait DULÓ KÁROLY Balázs Béla-díjas filmrendező ajánlotta a nagyszámú érdeklődő közönség figyelmébe.)

KASS ÉS A ZENE

Kass és a zene címmel mutattak be válogatást Kass János zenei témájú illusztrációiból a szegedi Kass Galériában április elején – tájékoztatta a *Néző • Pontot* a művész özvegye, Bánki Veronika (leveléhez mellékelve a szegedi újságok híradásait a tárlatról). A bemutatott lapokon olyan, önmaguknál már jóval többet jelentő, zeneművek eleve nemedtek újra a kottapapírból, mint Bartók *A kékszakállú herceg vára* és Kodály *Psalmus Hungaricus* című darabjai, s számos illusztrációt készített Kurtág György műveihez is.

A kiállítás kínálta az alapot ahhoz az új kezdeményezéshez, melynek keretében fotógyűjtést indított a szegedi Móra Ferenc Múzeum, azzal a céllal, hogy minél szélesebb körűen legyen ismert Kass János legendás személyisége. (A gyűjtésre a művész életének bármely időszakát bemutató, akár analóg, akár digitális felvételeket várnak a szegedi közgyűjtemény szakemberei. A beérkezett képekből később fotókiállítást rendeznek a Kass Galériában.)

A 2010-ben elhunyt Kossuth-díjas grafikusművészt, a város szülöttjét és díszpolgárát a világgazdasági válság kisgyermekként szakította el Szegedtől, ahová évtizedekkel később talált vissza, 1985-ben önálló galériája nyílt itt. A művészete azonban nem helyi értékű, a cambridge-i Fitzwilliam Múzeumban nyolcvan lapját állították ki, a Shakespeare-drámák ihletésére készült teljes grafikai sorozata a Stratfordi Királyi Shakespeare Társulat Múzeumába került. Láthatók munkái a magángyűjteményekben szerte a világon, ahová bélyegei is elvitték művészetét. Barátja, Juhász Ferenc költő írta: *ez az ő világ-madárvonulása*. Virtuóz technika, áradó fantázia jellemezte, egy polihisztor humanizmusa sugárzik munkáiból. Közismert volt a vonzalma a társművészetekhez, a magyar irodalom és a zenei élet legjobbjai közül is sokakat barátjának tekinthetett.

EGY KASS-SZITANYOMAT A KÉKSZAKÁLLÚHOZ

FÁTYOL ZOLTÁN-MŰVEK A KÖNYVTÁRBAN

A 60. születésnapjára tartott tárlata után újabb szemlén mutatta be alkotásait Fátyol Zoltán festőművész: kamara-kiállításának áprilisban adott otthont a debreceni Méliusz Központi Könyvtár Benedek Elek fiókkönyvtárának galériája.

A TAVASZ VARÁZSA

Ezzel a címmel nyílt a húsvéti ünnepkörhöz kapcsolódó, március közepétől egy hónapon át látogatható kiállítás a Debreceni Egyetem Agrártudományi Központjának Kisgalériájában.

A Koncz Művészeti Galéria által szervezett, a galéria határon túli és anyaországi kollekcijából (olajfestményekből, akvarellekből, grafikákból és szobrokból) válogató tárlat az elmúlt évi adventi bemutató folytatása – ekkor kezdődött az együttműködés a két galéria között.

EGYÜVÉ TARTOZNI

Kuszturna Sándor (1957) kovásznai festőművész maga nyitotta meg a május 16-ától Hajdúböszörményben, a Sillye Gábor Művelődési Központ galériájában látható tárlatát. Kuszturna a Hajdúsági Művésztelep tagja, s ez a szellemi műhely is hatással volt identitásalkotó, az együvé tartozás egyszerre művészi és ideológiai programját is magába ötvöző festészetére.

ÚJÍTÓ SZÁNDÉK ÉS TRADÍCIÓ ÖSSZHANGJA

Potyók Tamás festőművész új képeinek tárlatát május 20-án nyitották meg a hajdúböszörményi Maghy Zoltán Művészházban. A művész így vall alkotói céljairól: „Fontos számomra a hagyomány. A gyökereket jelenti. Hitem szerint az újító szándék a tradíció ismeretében nyeri el komolyságát.”

A kiállítás augusztus 20-ig látogatható.

POTYÓK TAMÁS: AKT

„FÉLSZERZETEK”
ÉS ELVETÉLT VÁGYAK

*Pálffy István (Putyu) kiállítása
a Mansfeld Péter Galériában*

Pálffy István (Putyu) festő- és grafikusművész kiállítását láthatja a közönség május 12-étől egy hónapon keresztül a budapesti Mansfeld Péter Galériában.

Pálffy a szarkasztikus humorú, abszurd szürrealitásában is erős társadalomkritikai hangsúlyokat építő festői és grafikai világában gyakran feltűnnek a szükségyszerűen bukásra ítélt „hősök”: a kismemizettektől kezdve, az önsorsrontókon keresztül, az alkotás vágyát, a maga-megmutatás kényszerét nemcsak áldásként, hanem átokként is megélő emberekig. Zenészei, bohócai, művészei, csavargói és asszonyai is afféle különös „felszerzetek”: mozgásukat és kiteljesedésüket éppen az elvetélt vágyakhoz való csökönyös ragaszkodás akadályozza. Szerszámokká, hangszerekké, tárgyakká (beteljesületlen vágyat, „a véletlen és a rombolás esztétikáját” egyszerre absztrakt és figurális festőfelületen hordozó lényekké) válnak. Szabó Lili művészettörténész írja, hogy „a mai kor egyik legmélyrehatóbb és ugyanakkor legáltalánosabb kérdéséhez kevesen mernek olyan brutálisan őszintén viszonyulni, mint Pálffy Putyu. Képein a Nő sohasem esztétizált szűz, gyenge, hamvas, kiszolgáltatott lény, ugyanakkor nem is csak a férfi tükörképe, női attribútumokkal.

Minden kép egy külön kapcsolat, újabb harc, egy olyan dinamikus egyensúly, ahol egyik esetben a férfi, másikkban a nő kerekedik felül.”

PÁLFY ISTVÁN (PUTYU):
ZSIVÁNY ÉS BOLOND

BEST OF KENDLIMAJOR

Az alapító és művészeti vezető Ludvig Zoltán nevét is szinte védjegyként viselő Ludvig Nemzetközi Művésztelep 1999 óta működik Kendlimajorban (a Nagykanizsa melletti Kistréce községhez tartozó, valóban festői területen). A művésztelep idényeit minden év júniusa első két hetében rendezik meg, rendszeresen tartanak mesterkurzusokat és gyerektáborokat is. A művésztelep vonzása immár világméretű, minden földrésről érkeznek elismert alkotók, elsősorban festők, a képzőművészet többi válfaja is képviselteti azonban magát. A debreceni Sesztina Galériába (ahol Ludvigék, az apa és fia, már több alkalommal állítottak ki) 11 ország 30 képzőművészenek munkáit hozták el az április 11-től május 8-ig nyitva tartó Best of kiállításra.

A Ludvig művésztelepen évente átlagosan 30–40 professzionális képzőművész fordul meg, az országok listáján ott van az Amerikai Egyesült Államok, Ausztria, Bulgária, Dánia, Egyiptom, Észak-Oszétia, Fehéroroszország, Finnország, Horvátország, Japán, Kína,

Kurdisztán, Lengyelország, Libanon, Kuwait, Malaysia, Marokkó, Németország, Olaszország, Oroszország, Románia, Spanyolország, Szlovákia, Szlovénia, Szingapúr, Vietnam – és természetesen Magyarország.

Ludvig Zoltán – *a képen, saját és művésztársainak alkotásai között* – olyan művésztelepet szeretett volna, ahol a művészetek közös nyelve nemzetektől és kultúráktól független, édeni párbeszédet képes létrehozni. Az ötlet mellé szegődött a szülőfaluját is híressé tevő vállalkozó, Páli László – és Wilhelm Gábor üzletember. Azóta is civil támogatók segítik a munkájukat. Az ötlet, a hely és a támogatások megléte azonban még kevés

volna. Ludvig Klára (aki időközben maga is beletanult nemcsak a marketing tevékenységbe, hanem az alkotásból is kiveszi a részét) intézi a napi ügyeket, készíti elő a munkaterveket, egyszerre a telep háziasszonya és jó gazdája is a programoknak. A művésztelepi meghívásokat Ludvig Zoltán irányítja, ennek köszönhetően maga is folyton utazik, rendszeres meghívottja a világ számos országában szervezett hasonló szimpóziumoknak (legutóbb Katarban járt művésztelepen, Dohában állított ki – erről külön is beszámolunk).

A művésztelepen készült alkotásokból egy rangos kortárs gyűjtemény állt már össze, ennek egy kis szeletét láthatta az érdeklődő debreceni közönség is

– bár a fogadó ország udvariassága okán a kiállításra inkább külföldi alkotók munkáit hozták el, ugyanakkor kitekintést is kínáltak a rendezők a kurrens nemzetközi képzőművészeti irányzatokra.

A kiállító művészek:
 Anton Antonov,
 Milena Mladenova,
 Vesko Velev (Bulgária);
 Ludmila Baitsaeva,
 Akhsar Esenov,
 Vladimir Filipenko,
 Vladimir Ryabchikov,
 Liliana Spiktorenko
 (Oroszország);
 Balogh István Péter,
 Fischer György,
 Ludvig Dániel, Ludvig
 Zoltán, Walter Gábor
 (Magyarország);
 Ng Bee, Sho Chi Hui,
 Tang Yeok Khang,
 Peter Liew, Eston Tan
 (Malaysia);
 Nora Blaj (Románia);
 Georg Brandner,
 Egidius Golob, Zeljko
 Hudek, Eva Mazzucco
 (Ausztria);
 Brunivo Buttarelli,
 Damiana Degaudenzi
 (Olaszország);
 Gerd Messmann, Klaus
 Neuper (Németország);
 Ngo Van Sac (Vietnam);
 Ahmed Sakr (Egyiptom);
 Giuseppe Strano Spitu
 (Spanyolország).

MILENA MLADENOVA
 (BULGÁRIA): ÁLOM (FENT);
 ZELJKO HUDEK FESTMÉNYEI

A KIÁLLÍTÁSRÓL AZ ESEMÉNY-
 FOTÓKAT ÉS A REPRODUKCIÓKAT
 VARGA JÓZSEF KÉSZÍTETTE

EGY MAGYAR FESTŐ A KATARI SIVATAGBAN

*A nagykanizsai Ludvig Zoltán is részt vett
a 3. Al Ashmak International Art Symposiumon*

Hogy csak az egzotikusabb festői úti célokat említsük, azon már meg sem igen lepődünk, hogy Ludvig Zoltán Malajziában állít ki – többször is részt vett ottani art expón, csoportos és egyéni tárlaton. Viszont a katari sivatag talán még az ő elképzeléseiben sem szerepelt, legutóbb mégis majd' két hetet töltött a Katar-félszigeten, ahol egy hétig a sivatagban lakott és dolgozott, egy sátor táborba kihelyezett művésztelepen. A kendlimajori körülményekhez képest rusztikusnak (de mindenképp izgalmasnak) tűnhetett ez a vállalkozás, mely egyébként éppen a kendlimajori Ludvig Nemzetközi Művészteleppel áll összefüggésben.

Ludvig Zoltán ugyanis egy bulgáriai művésztelepen találkozott egy kurd festőművésszel, aki Mannheimben él, s aki művészeti projekteket, kiállításokat szervez. Meghívta Kendlimajorba, aztán viszonzásul ő szervezett neki egyéni kiállítást Mannheimben. Ott pedig véletlenül épp a katari szimpózium szervezésével megbízott festőművész, Mohammed Al Atiq állított ki utána. Meglátta a munkáit, és azok alapján hívta meg Ludvig Zoltánt Katarba.

Noha a művésztelepet már három évvel ezelőtt elkezdték szervezni, azzal a céllal, hogy Katar is feltegyék a világ kortárs képzőművészeti térképére, az idén január 12-én, egy nappal Ludvig Zoltán születésnapja előtt érkezett a meghívó a fővárosba, Dohába. A 3. Al Ashmak International Art Symposium elnevezésű művésztelepet a Kulturális Minisztérium, a Regency Art Doha és a Dohai Turisztikai Hivatal szervezték. Ők gondoskodtak a beutazási vízumról, fizették a repülőjegyet, valamint a teljes ellátást.

– Huszonnyolc országból 48 képzőművész érkezett a programra – számol be Ludvig Zoltán az élményeiről. – Érkezésünkkor nagyszabású ünnepélyes nyitó rendezvény volt a Wyndham Grand Hotel Doha báltermében, ahol a magas rangú állami vezetőkkel is találkozhattunk a szervezők és Mohammed Al Atiq festőművész, illetve a Regency Art menedzsere mellett. Bemutatták

egy hamarosan felépülő kortárs művészeti múzeum, a Regency Art Doha Modern Art Museum terveit. Mottójuk a következő: „*Hand in Hand for one Art and One Destiny*” (azaz: *Kéz a kézben egy Művészetért és Egy küldetésért*). Az impozáns múzeumot Katarban készülő alkotásokkal töltik meg, ezért hívnak művészeket a világ minden részéről. Három nagyméretű, 120x120 cm-es vásznat kellett megfesteni, és ezek a művek természetesen ott maradtak.

A sátor tábor a szervezők Dohától 50 km-re a sivatag szélén, közvetlenül a tengerparton állították fel, ahol a művészek, mondhatni, luxus körülmények között laktak és dolgoztak, mind a negyvennyolcan. Saját fürdő is volt a négyszemélyes sátrakban, és aki éjszaka is dolgozni akart, könnyedén megtehetette, mert az állványokkal, asztalokkal, székekkel ellátott műteremsátorban reflektorokat állítottak föl. Még asszisztens is lett volna, s minden óhajukat személyzet leste. Ami a művészi tartalmakat illeti, a téma és a technika nem volt kötött. Esténként 7-7 alkotó mutatkozott be anyagával.

– Festőművészként és művésztelep szervezőként egyaránt igen fontosnak tartom ezeket a találkozókat. Tizenkét napon át együtt lakni, étkezni, alkotni, kommunikálni egymástól teljesen eltérő kultúrájú emberekkel, arab, indiai, török, kínai, japán és más nemzetiségű művészekkel: ez minden alkalommal nagyszerű dolog. Túljutva a megfelelő stresszes állapotán, nekilátok a munkának. Azzal a biztos hittel, hogy három olyan képet fogok itt hagyni, melyeket nyugodt szívvel tudok vállalni, hiszen ezek fognak engem magyarként képviselni a katarai múzeum falán. Végül öt munkát készítettem, amelyből kettő került fel a záró kiállításon a paravánra. Egyébként mindenki két művével lehetett jelen a Wyndham Grand Hotel báltermében rendezett kiállításon.

Fölmerülhet a kérdés, adott-e hozzá valamilyen többletet az alkotáshoz a szokatlan környezet.

Ludvig Zoltán itthon vázolta föl magában, mit szeretne festeni – csak a végleges formát alakította a helyi körülményekhez.

FOTÓK A MAGÁNARCHÍVUMBÓL

„Képeim soha nem foglalkoznak aktualitásokkal: az én világom gömbölyű, vagyis a keletkezés, a bezárkózó mag és az univerzum témakörét dolgozom fel. Katarban elvarázsolt a végtelen tenger, a hatalmas égbolt, az állandóan változó homokbuckák, így ezek ötvözéséből alkottam meg ottani képeimet, noha a többiekkel való közös munka is inspirált.”

S vajon vendégül lát-e Kendli-major valakit a Katarban megismert művészek közül? A macedón alkotó már az idei művésztelepen ott lesz, vele a sivatagban találkozott Ludvig Zoltán. Ománból és Irakból korábban meghívott egyegy kollégát, akik szintén eljönnek. Velük most nem találkozott – ők tavaly voltak Katarban.

SZEPESSY BÉLA GRAFIKAI ALBUMA

Szepessy Béla nyíregyházi grafikusművész fa- és linómetszetei, ecset- és tusrajzai közül válogató album jelent meg a napokban, öt ciklusba (*Simplicissimus, kereszt-utak, regő-rejtem, históriás ének, Caprichos/Ötletek*) rendezve a mintegy 120 grafikai lapot. Antall István (†2015) és Antal Attila mellett két rövidebb szöveggel jómagam is kalauzoltam az album exkluzív oldalai közt kalandozót – az egyik még egy 1998 őszi a Hajdú-bihari Naplóban megjelent *Tárlatajánló* volt. Most ezeket közlöm.

ÚTON, KERESZTEN. Az úton lévő szépsége maga az *út*. Ez a felismerés keleti bölcsességből fog. Az útnak (utazásnak) allegorikus keretet ad az *élettel* való azonosítás, bele értve az árnyékvilágba vezető vagy a túlvilági utazást is. Az evangéliumi (krisztusi) gondolkodás ehhez társítja még az *igazságot*. S mindegyik a fénykörébe emeli a rádöbbenés helyzetét. A zarándok megisméri önmagát. Kiderül, hogy mi lett immár jóvátehetetlen, s az is, mi a megbo-csátható. A „csak a kereszt által” intése pedig azt mondja, hogy nem az igazság általában, hanem a kereszt valósága tesz szabaddá. Minden keresztúton döntéshelyzetben vagyunk, a kereszt-úton viszont nem választani kell, ha-

nem elfogadni. S ilyenkor egész életünk kereszt formájú lesz, a játék szépségével és az ünnep áhítatával.

Szepessy Béla grafikáin olykor alig lehet észrevenni a keresztet, mert a kép maga a korpusz, vagy csupa keresztből áll az. A mi keresztjeinkből épült föl a Kálvária, s belő-le fonott a töviskorona.

ECCE HOMO? 'A VAGY TE (1996)
Szent Antal megkísértése (1995)
SZEPESSY BÉLA LINÓMETSZETEI

A sorsot cipelve aztán előbb-utóbb válaszolni kell mindenkinek a kereszt-kérdésre. Kísértések között, a megtisztulásra vágyva, rendeltetésünket (és rendünket) keresve, a szétzilált világ törmelékeit összerakva – az eklektikában keresve gótikát –, a tenger és az ég között, egyszer röpülve, egyszer sárban kúszva, az első vagy az utolsó perce várva, de mindig ugyanoda jutunk vissza: a kereszt tövébe.

TÁRLATAJÁNLÓ. A jó és rossz, a sötét és világos, a világban való eligazodást segítő – egyúttal az ember helyét a világban kijelölő – oppozíciók a fekete-fehér felületen szimbolikusan is megnyilvánulnak. Úgy tűnik, hogy a két oldal harcban áll, de a küzdelmek nem mindig véresek. Néha mosolyogva küzd az ember saját figuráival, és látjuk, hogy Szepessy Béla egy-egy lapján a drámai hang mellett jelen van a humoré, az iróniáé is.

Mítoszok fogalmazódnak képpé, például a Grál legendája, ősi magyar és keleti motívumok kapnak vonal- és tömegtestet, az egység mellett persze, az egyetemességre törekedve. A kompozíciókat egyformán uralja a vonal és a tömeg, a homogén, fekete vagy fehér felület. A mozdulatot, a nyomokat és az időt, az érzelmet vagy a megmagyarázhatatlant „követő” vonalak a kép nagy történetének apró epizódjait rajzolják meg, árnyalnak, átminősítenek – vagy transzponálnak. A részletezés soha nem túlzó, mert az egyensúlyt szolgálja.

Szepessy szinte felülről tekint a legendára s a bennük is megbúvó ösztönös félelmekre. Tiszteli, de nem szolgálja őket. Elviszi szereplőit a purgatóriumba – de ő nem velük, hanem általuk szenved s tisztul meg így. Eltáncol a kísértetek elől, s ebben a táncban maga is kísértetté válik, kinevetve a démonokat.

És a hatalmat két szín adja meg neki: a fekete és a fehér. Tiszta, logikus a képlet, akár a zongorán. Csontjai, idegszálai neki ezek a billentyűk.

Szepessy Béla „zongoráját” látjuk tehát a lapokon – s bármelyik pillanatban megszólalhat a dal.

SZEPESSY BÉLA: A KIRÁLYLÁNY MÁSODIK SIKERTELEN KÍSÉRLETE (LINÓMETSZET, 1995)

„ELHAGYOTT SZÁRNYAK”

A Művészetbarátok emlékeztek Csohány Kálmánra

Kettős évforduló alkalmából vetítették le május 13-án Shah Tibor *Elhagyott szárnyak* című, Csohány Kálmán művészetét bemutató 58 perces filmjét az Erzsébetvárosi Közösségi Házban. A kétszeres Munkácsy-díjas érdemes művész grafikus 90 évvel ezelőtt (1925. január 31-én) született Pásztón, s erre az évre esik halálának (1980) 35. évfordulója is. Életművét a 2001-ben szülővárosában megnyílt Csohány Kálmán Galéria mutatja be.

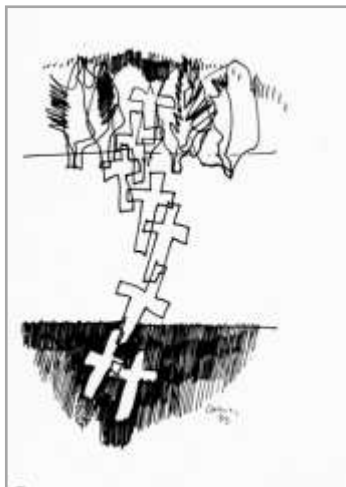
Csohány igen korán elkötelezte magát az illusztráció műfaja mellett: Móricz Rózsa Sándor c. regényéhez készített tíz illusztrációt diplomamunkaként, és a kiadók is ellátták őt folyamatos megbízásokkal. Számos grafikai lapján idézte meg Pásztó népszokásait, itteni emlékeit. Önéletírásában ugyanakkor arra utalt, hogy gyermekkori emlékeit és a pásztói embereket az egyéni kötődéseknél magasztosabb céllal idézte meg: „az ő örömük vagy bánatuk papírra vetésével egyetemes emberi magatartást közelíték meg. Ez a legfőbb célja és értelme munkáimnak” – írta, bevezetve mintegy a *Falum eltűnt figurái*, az *Ismerős arcok*, a *Pásztói népszokások* című sorozatait is.

Kritikusai kiemelik: Csohány Kálmán egész életét és művészetét végigkísérte a halálfélelem, az élet és az elmúlás témája. Bár gyermekkorától kezdve élete része volt az annak véges voltával való szembesülés (édesapja asztalosműhelyében a koporsókészítés jelentette a család megélhetését, s volt egy temetkezési vállalatuk a főutcán), mégsem tudta feldolgozni a családtagjai és barátai elvesztését. Számos rézkarcának főszereplője a nagymama alakja, s ugyanilyen fájdalmas volt a művészbarátok – Kondor Béla, majd Kohán György – elvesztése is. Két sorozatával (*Barátaim fája* és *Fekete virág*) tisztelgett előttük. A tehetetlenség érzése hatja át műveit, kiemelkedik közülük a „megdöbbenően szűkszavú” *Madár* című kompozíció, amely „a halál visszafordíthatatlan tényét ábrázolja”, utalva Kohán egyik festményére is.

Kevesen tudják, hogy Csohány Kálmán kerámiákat is készített és verseket írt. Shah Tibor filmjében mindkét alkotóterületnek van szerepe: a kerámiák szinte táncolnak, és versében köszöni meg az „örökségként kapott” tollat.

CSOHÁNY KÁLMÁN GRAFIKÁIBÓL

„AJÁNLOM MAGAM: TAMÁSI ÁRON VAGYOK”

Szemponatok Tamási Áron publicisztikájának olvasásához

Az idén 60 éves BERTHA ZOLTÁN (a többi közt Kölesey-, Tamási Áron-, József Attila-díjas, a Magyar Érdemrend Tisztikereszt polgári tagozat kitüntetéssel elismert) irodalomtörténést köszöntötte az Agria folyóirat. Ősszel jelenik meg az a Bertha Zoltánnak ajánlott esszé, melyből az alábbi részletet a Debreceni Református Hittudományi Egyetem *Scientia ac Educatio* címmel április végén rendezett tudományos konferenciáján adtam elő.

Tamási Áron publicisztikájának áttekintése meghaladja a dolgozat kereteit, de a két világháború közötti első időszakának újságírói szerepvállalását is nehéz volna összegezni. Néhány kérdés megfogalmazására ugyanakkor alkalmat ad az 1928 nyarán a *Brassói Lapok*ba írt, *Ajánlom magam: Tamási Áron vagyok* című szerzői vezércikk, mely az író valódi publicista debütálásának tekinthető. Ezek a kérdések (melyek közül csupán néhányra vázolhatunk most valamilyen választ), a vezércikket és annak háttérét járva körbe, a következők:

Tamási Áron (1897 Farkaslaka – 1966 Bp.) Móriczhoz, Kosztolányihoz, Mórához, Krúdyhoz vagy Máraihoz hasonlóan irodalmi életművéről ismert (*Ábel-trilógia*, *Szűzmáriás királyfi*, *Énekes madár*, *Jégtörő Mátyás*), s nem újságírói munkásságáról, mindegyik említett író kenyérkereső foglalkozása volt ugyanakkor az újságírás. Hová helyezhetjük Tamási publicisztikai életművét, vajon milyen viszonyban van újságprózája a színpadi műveivel vagy a szépprózájával?

Mennyire jelentős tényező újságírói szemléletében, témaválasztásában és nyelvhasználatában székelysége? Hogyan élte meg és közvetítette cikkeiben az elszakíttottság traumáját és az együvé tartozás élményét? Az erdélyi (székely) élménykör és ismeretanyag hogyan szervesült a magyar műveltségbe?

Milyen volt írói (újságírói) viszonya a közülethez; szükségnek vagy inkább kényszernek érezte-e a politizáló író státuszát?

Szellemi életrajzának megrajzolását mennyiben segíti az író Tamási, az újságíró Tamási, valamint az interjú- és portréalany?

A szépíró-publicisták önmeghatározásának mindig része a sajtóviszonyok értékelése is (lásd Jókaitól és Mikszáthtól, Adyn és Móriczon keresztül Móra Ferencig). Milyen képet rajzol Tamási Áron a korabeli magyar sajtóról?

Az író felelőssége Trianon után még erősebb, különösen, ha székely magyar író. Ez a státusz kötelezettségeket ró az emberre: egyszerre kell védeni, felmutatni az erdélyi magyar érdekeket és értékeket, illetve elhelyezni azt az európaiság keretei között. A *Ragyog egy csillag* c. regénye megjelenése után Tamási azt nyilatkozta (*Időszerű írói vallomás*), hogy az európaiság számára érték és szellemi magatartás. „Az értéket mindenekelőtt a művészi forma adja meg, a szellemi magatartást a nemes mondanivaló.”

Egy 1937-es interjúban fejtette ki, hogy az író eleve a legérzékenyebben reagál mindenre, „ami az embert általában és külön-külön az egyéneket érinti”. Törekedhet ugyan arra is, hogy kivonja magát a politikai természetű hatások alól, azonban minél inkább író, ez annál kevésbé fog neki sikerülni. „Egyetlen megoldás csak az volna, ha idegrendszerét és lelki akaratát odaadja azoknak a politikusoknak, akik nem tartják helyénvalónak azt, hogy az író politizáljon.” Az író ráadásul nem úgy politizál, ahogyan egy politikus, és ha tisztán szépirodalmi eszközökkel nem tud olyan hatást gyakorolni a társadalomra, mint amilyet szeretne, akkor is megmarad a szellemi természetű – erkölcsi magatartásából fakadó – közéleti szerepvállalásnál.

A maga írói és szellemi eszközeivel politizáló Tamási Áron közíróként az *Ajánlom magam: Tamási Áron vagyok...* című cikkével debütált, noha mikor ezt a cikkét a *Brassói Lapok* 1928. június 30-án közölte (a következő teljes címmel: *Ajánlom magam: Tamási Áron vagyok, s mint új tanú érkeztem a gyergyói „ügyekkel” kapcsolatban*), már volt publicista múltja. Novellái 25 éves korától, 1922-től kezdve jelentek meg, és amerikai útja után, 1926-tól vállalt újságírást Erdélyben: a kolozsvári *Újság*, majd az *Ellenzék* munkatársa; írt a *Pásztortűz*, a *Keleti Újság*, a *Vasárnapi Újság*, a *Híd*, a *Mai Világ* és az *Erdélyi Helikon* számaiba. Az *Ajánlom magam...* (szerzői vezércikket) a *Gondolat és árvaság* című publicisztikai kötet jegyzeteiben Nagy Pál a közíró Tamási „születési okmányának” tekinti: ezzel kezdődik érett, szókimondó publicisztikai munkássága. A *Brassói Lapok*ban 1933. májustól önálló rovata lett *Tiszta beszéd* címmel: itt az erdélyi kisebbségi állapotok szociográfiai mélységű bemutatására törekedett. Már 1929–33 között is bekapcsolódott a brassói szerkesztőség munkájába, mellette az *Erdélyi Helikon*ban jelentek meg irodalmi cikkei és recenziói; rendszeresen írt a *Bukaresti Lapok*ba és a *Magyar Hírlap*ba. A *Brassói Lapok Tiszta beszéd* rovatában 1933. május és 1934. június közt összesen 18 írása jelent meg. Ugyanezt a rovatjelzést kapta a Vásárhelyi Találkozó kezdeményezésének tekinthető *Cselekvő erdélyi ifjúság* című cikksorozata is 1936-ban.

A publicisztika Tamásinál részben az irodalom szolgálója, másrészt az irodalminál közvetlenebb ösztönzés eszköze volt. Mindaz, amit a *Székely Homérosz* tanulmánykötetében Bertha Zoltán írt az *Emberi szavak* című, a Tamási Áronnal a húszas évek végétől készített beszélgetéseket, interjúkat, portrékat, íróvallomásokat összegyűjtő kötetet ismertetve, föltárva az alkalmi megnyilatkozások egész írói karaktert jellemző sajátosságait, érvényes lehet az a Tamási-publicisztika egészére is: a játékos derű, szelíd tréfa, igazmondó komolyság és életszeretet; a legapróbb tényközlést is varázsos atmoszférával átszínező kifejezőmód hatja át írásait.

„Egyszerre tempós, kiegyensúlyozott, harmonikus fogalmazásritmus, akár a részleteket is számba vevő komótos előadásmód, s villódzó utalásokat, képzetkapcsolásokat szikráztató értelem- és érzelemfrissesség, üde szellemesség bujkál vagy kanyarog a mondatok, szófordulatokban. [...] A megnyilatkozások stílusa – a személyes vagy hétköznapi témákat érintő gondolatközléseké is – valóban mindig világos, áttetsző, lekerekítő jellegű – egyszerűminded lényeglátó rámutatásokból és megnevezésekből kerekedik arányossá, harmonikussá.” Az érett gondolkodót, a közírójt jellemzi továbbá a logikusan építkező értelmi rendszer (érvelésében ugyanakkor erőteljesen hat a kollektív lelkület érzelmi reflexiószora vagy a személyesség hitelesítő ereje), a kedélyes szemléletesség, illetve a súlyos sorskérdéseket feszegető tételek felelősséggel teli kimondásának egyensúlya.

A *Tiszta beszéd* rovatindító (és címadó) tárcája az eszünkbe juttathatja egyrészt Mikszáth parlamenti karcolatainak iróniába ágyazott kritikáját, de emlékeztet Móra Ferenc könnyesen csillogó humorára is. Ezt abban a sajátos, Tamási-féle mesemondásban, a humor frappáns és bölcselő poézisével gazdag epikus példázatban találja, melyben – a szociográfiai érzékenységet, nyelvi és világgépi attitűdöt egyéni mesemondásban ötvöző – tündéri realizmusa is növekedett. Bécsi látogatásáról beszámolva jegyzi meg, hogy ott az emberek is csak „majdnem igaziak”.

„Sokszor az volt az érzésem, hogy ezek a bécsiek unott arccal és fáradt lábakkal nem a hivatalokba, vagy ügyes-bajos dolgaik után mennek, hanem egy nagy nemzeti csarnok felé, ahol egymás után szoborrá fognak valamilyen nyien változni.” S az ebéd utáni szivar füstjében egyszerre a magyar sorsot látta kavarni, magyar tragédiánk példáját, tudniillik, „amióta Európában vagyunk, elrontott szivarjait mindig megfizettette velünk a német. S mi mindig megfizettük.” Az író és a koma is hallgatott – de nemcsak a trianoni trauma fuldokolt e hallgatásban, hanem a kuruc bujdosósiralom és az aradi bitók

hosszan vetülő árnyékának fájdalma is benne lüktetett –; keserű iróniával toldja meg aztán Tamási: „talán jobb lesz hallgatni most is, mert ha Bécsben nem is vertek meg a németek, de annál inkább megverhetnek itthon”.

A beköszönő „fiatal székeley író” – „akit mindig megkérdez bajában a Nép”, „aki meg is hallja, amikor kérdezi őt bajában a Nép” – úgy látta: közvetlenül Trianon után az erdélyi magyar sajtó hivatásához méltó módon bátor volt, mert „a fejbe ütött és elszédült magyarságot öntudatra ébresztette”. Az erdélyi magyar sajtó munkatársai pedig „kiváló, lánglelkű embereink voltak, akik nem voltak gyávák megütni ezt a hangot, és vállaltak mindent, ami érheti őket ezért magyar részről. A magyarságnak azon részéről, amely behunyta a szemét, hogy délibábot lásson, és amely vénasszonyok módjára pityergett, vagy gyenge vándormadarak módjára az őshazába költözött, ha megzavarták ebben a délibáb-látásban.”

Tamási irodalmi orientációjában és stílus eszközeiben is távol állt Krúdy élő örökségétől, mégis, ebben a gondolatban mintha Krúdy 1922-es *Fájó szív országa* című a Trianon-trauma ellen gyógyírt kínáló kommentárfelvetését folytatná. Krúdy a legelsőik között cserélte föl a keserőséget az elkeseredettek csüggedést oldó vigaszával, s éppen az erdélyi példát idézve szólított a tétlen önsajnálát helyett a tettekre. „A gyengeség, a fejvesztettség, az oktan siránkozás nem volt soha otthon Magyarországon – fogalmazott Krúdy. – És nem vehet erőt rajtunk most sem a balgatatag kétségbeesés, amíg a lelkünkben él a Régi Nagy Magyarország, amíg nem akarjuk elfeledni testvéreink arcukat, amíg a szívünk dobogásában halljuk olykori városaink, megyéink nevét, amíg emlékszünk erdeink illatára, vizeink pompás ízére, ország-utaink poros kanyargására, régi határaink szentségére.”

Néhány év távlatából visszatekintve, Tamási hőskorszaknak vélte az erdélyi magyar újságírás e rövid periódusát, melyben a sajtó nem akart pityeregni, nem menekült a délibáblátásba, majd engedelmeskedve a szónoki gondolatritmus retorikai követelésének: máris a hősokeket hiányolta. A sajtó általános állapotrajza éles kontraszthelyzetet teremtett az újabb hatásos publicisztikai-retorikai fordulathoz, mellyel a *Brassói Lapok* nép melletti elkötelezettségét, a vizsgáztatás égő, szent hitét szólíthatta meg az író.

Lássuk röviden, milyen képet festett Tamási a húszas évek magyar sajtójának állapotáról! Az újságírásban azért nincsenek hősök, mert „nagy, üres ürügyek alatt jöttek a jelszavak, elsősorban a politikai jelszavak, amelyekkel bölcsességgel takarózva egy színre és egy hangra hoztak látszólag mindent, és akartak hozni mindenkit. Lassankint minden magyar újság és minden

magyar újságíró ezekhez az érdekeltségekhez kötötte magát. Újságjaink első-sorban anyagi vállalkozások lettek ebben a mi sorsunkban, ahol csak a hősiesség, a szív és a lélek menthet meg minket.” Ez a fajta „egy-hangúság”, az érdekeltségekhez kötődés tehát korántsem új a média világában, nem kevésbé riasztó az újságírók kiszolgáltatottsága, amit Tamási maga is egzisztenciális közelségből élt át. S látta maga körül azokat a többre hivatott újságírókat, akiknek a lendülete és bátorsága megtört lapjuk (lapjaik) anyagi és ideológiai érdekeltségei miatt, megérezte ennek önfeladáshoz, szellemi ellaposodáshoz vezető fenyegetését. Jóllehet, az író megérti, hogy az egykor „hős lelkűek” és „félvér tanúk” számára is fontos a kenyérkereset, de mindezt „nem érti talán a Nép”. S máról holnapra mindezt még a Tamási által ünnepezt égő és szentlelkű fiatal székely Kacsó Sándor *Brassói Lapok*ban elhelyezett publicisztikái sem orvosolhatják.

Kacsó 1927 novemberétől volt a lap munkatársa, első írása *Csizmadia székely Balogh Tamás* címmel jelent meg. A székely elem hangsúlya fontos volt Kacsónál, s hamarosan – mint Tamásinak – a transzszilván irodalom népszerűsítésére is alkalma nyílt a Benedek Elek által szervezett irodalmi estélyen. (Itt találkozhatott a közönség az új erdélyi magyar irodalommal, Benedek Elek és Kacsó Sándor mellett Tamási Áronnal, az „őserejű székely novellistával” és Szentimrei Jenővel, Farcádi Sándorral, „a legerdélyibb hangú költők egyikével” – Tamási erre az estre utal cikkében.) Ambrus Attila idézi föl Kacsó önéletrajzi regényéből a *Brassói Lapok* 1927 októberében közölt álláspontját, melyben megfogalmazták, hogy az újság „nem hivatalos, hanem hivatásos lapja a magyarságnak”, nem kell mesterségesen identitást változtatnia (mint a Magyar Párt holdudvarába került *Keleti Újságnak*). Ez lett az 1895-ben újraindult *Brassói Lapok* vezérelve is: „Lehetőleg kerülni fogjuk az olyan kérdések feszegetését, amelyek elválasztják egymástól magyar társadalmunk tagjait, ellenben keresve keressük és örömmel tárgyaljuk azokat, amelyekben a szívek találkoznak, ellenezni fogunk minden olyan intézkedést, intézményt és alakulást, amely a magyarságot pártokra osztaná, ellenben igyekezni fogunk a netalán felmerülő ellentétek kiegyenlítésére.”

A fiatal újságíró ugyan bátran állt a székelyek mellé a megfogható valóság föltárásában és a Gyergyót sújtó gazdasági állapotok ellen, viszont Tamási érzése szerint a szívek találkozásának, a lelkekben fekvő székely valóságnak még így sem volt megfelelően erős szószólója. Nos, erre a szerepre ő maga is vállalkozott, annak a tavaszi irodalmi estnek a tanulságait levonva, amelyet Benedek Elekkel rendeztek Gyergyószentmiklóson és Csíkszeredán. – Alig

több mint fél ház fogadta őket. Tamási a székely sors szívszorító példáját látta az esetben, hogy „mintegy 120 embernek beszélt Benedek Elek abban a városban, amely az ő meséin nőtt fel”. A pusztító érdektelenség, kicsinyes vetélkedés, anyagi érdekföltés mellett azonban ott van a Gyergyó fölött lebegő önzetlen, sőt önfeláldozó lélek is: míg a gazdag bankár pénztárcája zárva maradt, „egy szegény, kezdő fiatalember 4000 lejt adományozott annak az írói árva gyermeknek, akinek a jövője érdekében jártunk, egyéb nemes céljaink között”. (1927 őszén kezdődött, 1928-ban is folytatódott azoknak a műsoros esteknek – felolvasóeseteknek – a sorozata, amelyen Sipos Domokos árvájának a segélyezésére gyűjtöttek.)

Kacsó az irodalom és újságírás kapcsolatáról, szerkesztői felfogásáról önéletrajzi visszaemlékezésében írja (idézi Ambrus Attila):

„A napilap az olvasók eseményéhségének és hírszomjúságának a kielégítését vállalja. Az irodalom pedig nem esemény vagy csak akkor válik érdekessé, ha az ügyes újságíró azzá avatja. [...] Hacsak nem tudja beleolvasztani írói készségét olyan féle irodalmi műfajokba is, amelyeknek a napilapokban is van keletje. Keletje azért, mert végül is ezek adnak súlyt a hírlapírásnak, s tekintélyt a lapnak azzal, hogy a lényegében semleges hírközlést az olvasótömegek nevelésévé, társadalmi állásfoglalássá, politikai erővé nemesíti. Ilyen elsősorban a publicisztika...”

Ezekkel az elvekkel a *Brassói Lapok* a „társadalmi állásfoglalás agorájává vált”, s különösen megnőtt a társadalmi elkötelezettségű publicisztika és riportírás jelentősége. Ebben a közegben Kacsó székelyföldi riportjaival hívta föl a figyelmet magára, s természetesen ellenségeket is szerzett. Ilyen eset volt, amikor a gyergyószentmiklósi bankok ügyleteiről írt tárgyilagos tényfeltáró riportot. Magyar bankár és pártpolitikus indított támadást a *Brassói Lapok* ellen, egyebek közt ezért állt ki Tamási a lap, a fiatal újságíró és a székelység mellett, a pénztöke s a magyar nemzeti érdeket eltipró merkantilizmus ellen.

Kacsó egyébként nem felejtette el a kiállást, ősszel már ő és a többi erdélyi író – Benedek, Szentimrei, Makkai – védtek meg Tamásit és a *Szűzmáriás királyfi* című regényét Szabó Dezső támadásaival szemben; sőt, éles kritikai csörte zajlott ez ügyben Benedek Elek és Szabó Dezső között is. Tamási Áron ekkor még nem kapcsolódott a vitába, 1933 decemberében azonban fölidézte Szabó Dezsővel való személyes megismerkedését, és már a cikk felütésében bírálta egyúttal az író-publicista körül kialakult irodalmi közhangulatot – tudniillik, azért gyanús minden, Szabó Dezsőről szóló írás, mert „vagy megbúvást lehetett sejteni az oroszlan oldalába, vagy éppen magának az orosz-

lánnak ráuszítását más nemes vadakra”. E kép továbbgondolásaként Tamási önmagát is a „nemes vadak” közé sorolta, hiszen a róla való írás személyes oka lehetett volna akár a nevezetes asszó, mikor „feldühítvén őt, elejébe dobták a *Szűzmáriás királyfit*, hogy széjjelmarcangolja”, majd ismételt kritikai élt véliünk fölfedezni az irodalmi csörték szereplőivel szemben ama megjegyzésben, miszerint tollat ragadni azért illett volna, hogy „őszinte írás essék róla”.

A szándék s a reá fölnézni vágyó gyermeki büszkeség akkor sem tompult, mikor „éppen imádkozás közben, leköpött engemet a kép” – visszhangzik a keserű fájdalom. Tamási Áron Szabó Dezső-jellemzése a férfiaság, sőt, az irodalmi férfiaság köré épült. Ez a metafora szolgáltatta aztán a furfangosan árnyalt, intelligenciája miatt talán még kegyetlenebb viszontválasz lehetőségét. A nagy szellem mellé szegődő mostoha sors érzékeltetésében Tamási is finoman megbökölte a bántót: az alkotó, a nagy, a fényűző szellemből talán éppen a tengely hiányzik, „amely szilárdan tartaná a világító szellemet”. Majd Szabó Dezső irodalmi férfiaságának elevenébe hágott a befejező mondattal: „Nőnek kellett volna születnie, hogy a legnagyobb lehessen”.

Az elszakíthatatlanul mikszáthi örökségben gyökerező, Mórára is jellemző anekdotikus elbeszélésmód nem állt ugyan távol Tamási tárcastílusától – az idézett tárcában is találkozunk ennek nyomaival –, viszont hozzászólásaiban (jegyzetiben és kommentárjaiban) az elbeszélői megszólalást mind gyakrabban veszi át a retorikai funkciók tudatos alkalmazása. Tamási egyébként a szépíró Mórát kevésbé ismerte – a róla szóló, 1934-ben írt emlékezésében úgy fogalmazott, hogy újabb művészi fortélyokat nem tudott ellesni tőle –, viszont Móra Ferenc halálával a legnagyobb vesztesnek a magyar újságírást tartotta. Mert Móra „igazi otthona, bölcsességének és tudásának legügyesebb kicsiholója, népi derűjének és írástudásának legigazibb kőtáblája a vasárnapi Magyar Hírlap harmadik oldala volt. Sokan, sőt seregen olvastuk ezeket az ünnepi cikkeket, s nekem olyankor úgy tetszett, hogy virágos alföldi mezőben fekszem, s a fejem felett megjelenik szűrbe öltözve, fején a derű kalapjával, kezében az igazság botjával és a lábán a mese csizmáival Móra Ferenc.” A tárcastílus a többi közt Móra *Magyar Hírlapban* és a *Világban* megjelent vezércikkeit jellemezte, s akár Tamásinál: gyakran itt is nehéz eldönteni azt, hogy tárcáról vagy kommentárról van-e szó, az irodalmi közlésmódot és az aktuális mondanivalót ugyanis nem korlátozták a sajtóműfaji határok

Ám a gondolati alapokra helyezett szigorú szerkesztést az érzelmi érverés ereje feszíti szét; vezércikkeiben nem egyszer (itt is) Tamásira jellemző vonás Ady lelkesült, pátosztól sem mentes, fel-felbuzgó és elcsukló, szabadversként

áradó, kiáltványosan expresszív (lásd pl. Ady *Az Élet szobra* című, Rodin *Gondolkodójáról* írott párizsi cikkét) publicista beszédmodora. Igazolja ezt a beköszönő cikk néhány, biblikusan magasztos, már-már szakrálisátható részlete is:

„Éljen a székely Nép!

Emberi életnek szebb célja nem lehet, mint küzdeni azokért, akik magukra maradtak. Szóval és tollal, öregeken és fiatalon harcolni azokért, akiket kihasznál-
nak és elvetnek.

Akik állnak a földön két fáradt lábbal és nincs senkijük, csak néha az Isten.

És ezt a tömeget rendesen úgy hívják, hogy: Nép.

S ezek között nem utolsó a székely. Érdemes küzdeni érte, és érdemes sok mindent feláldozni érte, s boldog legyen az, aki a legtöbbet áldozhatja.

Ez a legtöbb pedig az Élet.

[...] A mi generációnk új felfogással jön, és új célokért jön, és új utakon jön.

[...] Nem hanyatlás a mi sorsunk, hanem növekedés.

És nem apadás, hanem táborba ömlés, amely a termőföldek felé fog minden-
képpen hőmpölyögni, s a termőföldek népéhez, mert ott van a mindenkori fun-
damentum.

Gondolkozni kell rajtunk.

És gondolkozni azon, hogy:

mi a Nép kapuja előtt őrsgben állunk és vigyázunk arra, hogy meg ne
csalassék. Mi mindenkit szeretünk, mert tudjuk szeretni a saját fajtánkat. Mi
békességet akarunk mindenkivel, aki Erdélyben lakik, mert közös a sorsunk. Mi
kiáltunk mindig, amikor veszély fenyegeti a Népet. Mi nem tartunk mással, csak
vele örökké, mert nem hajhászunk egynapos vagy kéthetős örömeiket.”

A harcok szónok aztán a programcikk kiáltványos hangnemét hirtelen
költőivé szelídíti, hogy fölsillanjon az a Tamásira jellemző poétikai erő, mely
a költői képet a székely nyelvi fordulatokban is minduntalan fölparázsló
humor aranyfedezetével formálja vitális beszédaktussá:

„S mindezek mellett igazán mondom: nagyszerű nép a székely. Tele van sok
drága, babonás kincsel, és játszik az értelme, mint a fürg madár. Nem érdemi
meg tehát, hogy alávalónak szóljuk; és nem érdemi meg azt sem, hogy bocskor-
ban járjon, ha már egyszer kikopott belőle.”

Tamási ugyan újságíróként nem érte utol szépírói önmagát, megbékélő,
derűs jövőhöz köszönt be a maga egyszerre lírai zsongású és epikusan áradó,
megelevenítő – és mozgósító publicisztikai beszédmódjával.

LELTÁR

Bertha Zoltán festőművész (1914–2003) néhány motívumára

Liliomkehelyből fényes harmatot.
Tulipáncsuporból forró ölelést.
Rózsakoszorúból holdat és napot.
Ibolyareményből áldott csöndet.
Lángoló kardvirággal hímzett keszkenőt.
Rontás ellen rozmaringos kalapot.
Körtevirág bíbor bibéje közt az őszt.
Hajnali csalogánykacagásból verseket.
Akácot, kamillát, zsenge hangaillatot.
Kopjafa homlokán virító napból
halott szeretők táncába kéklő lelkeket.

BODROG-PART
BERTHA ZOLTÁN FESTMÉNYE

ÉLETFA

Tulipán szívemből nyílik az ég.
Ágaim egymást ölelő madarak.
Holtak itatják szép gyökerem.
Egyszer rigófütty leszek a kert alatt.

A Magyar Művészeti Akadémia május 15-én újabb három székfoglaló előadást szervezett a Pesti Vigadóban. SZUNYOGHY ANDRÁS grafikusművészt Feledy Balázs méltatta (a székfoglaló címe: *Könyveim és...*). SÚLYOK MIKLÓS művészettörténész *Építéset, történelem, hely* címmel tartotta székfoglalóját (az ő laudátora Rudolf Mihály volt). BERTHA ZOLTÁN irodalomtörténész *Nemzet a csillagokban – hagyományok, motívumok, sorskérdések* című művészeti akadémiai székfoglaló előadása előtt Kődöböcz Gábor méltatta munkásságát. Alább a *Néző • Pont* számára is elküldött laudációt olvashatjuk.

KÖDÖBÖCZ GÁBOR

A VÉGTELEN MONDAT ÉS A VÉGTELEN SZERETET EMBERE

A Magyar Művészeti Akadémia levelező tagjává választott Bertha Zoltán köszöntése

Kalaplevéve, a nagy lelkeknek kijáró csodálattal és tisztelettel tekintek rá. Leginkább azért, mert gyémánt esze és arany szíve van. A mai ünnepeltre gondolva egyáltalán nem túlzás, ha már-már istenkísértőnek tetsző vállalkozásról, párját ritkítóan hatalmas életműről és a végső határokat feszegető, emberfeletti teljesítményről beszélünk. A számszerűségeken jóval túlmutató áldozatos helytállásról méltó képet csak akkor alkothatunk, ha tudjuk, hogy „fény és öröklét a szolgálat.”

Az irodalomtudós Bertha Zoltán hovatartozása aligha lehet kétséges: az emberiség nem túl nagyszámú szabadcsapatához tartozik. Még pontosabban: a muszájherkulesek fajtájából való. Ennek megfelelően két fő erénye a hűség és a függetlenség. Avagy másképpen: a mozdulatlan elkötelezettség és a mérhetetlen belső szabadság. Bertha Zoltán saját növéstervé-re és önnön transzcendenciájára figyelő, belülről és felülről vezérelt emberként teszi a dolgát, de megfelelni mindig elsősorban önmagának kíván. A lélekláng erejével, az elhivatottság hitével, önemésztő lobogással futja meg pályáját – jutalommal, dicsőséggel, föld hívságokkal mit sem törődve. Teheti, hiszen magában hordozza a lehető legnagyobb jutalmat: kitünteti magát nap mint nap.

A megrendült evidenciák, a sátáni praktikák és szemfényvesztések korában nem kevés megszállottság, kegyelem és muníció szükségeltetik ahhoz, hogy valaki ilyen tettekben élje az életét, s a Nagy Lászlótól ismerős hitvallás jegyében határozza meg önmagát: „... jussomért, legjobb részemért hajtok/csonkán e mindig hiánnyal síró,/ szimmetriásra tervelt világban.” A nemzeti sorskérdések irodalmának egyik legavatottabb ismerőjeként és művelőjeként Kányádi Sándor versének üdvözítő hermeneutikáját is magáénak vallja: „Aki megért/ s megértet/ egy népet/ megéltet.” Fontos ezt tudni, s még fontosabb e szerint cselekedni, mert „az egészsnek része csak az lehet, ki szíve részévé tette az egészset.”

Bertha Zoltán a debreceni iskola legnemesebb hagyományait és legtávlatosabb vízióit kiteljesítő írástudói minőségében a kortárs magyar irodalom egyik emblematisztikus személyisége. A pataki örökséget a cívisváros szellemiségével ötvözve azért lehet szakmája etalonja, mert a kivételes felkészültség és tudós erudíción túl a lélekclángra figyelő elhívottság- és elhivatottságtudatból is táplálkozni tud. Ekként lehet ő az irodalomtudománynak szakszerűen lélekteljes és lélekteljesen szakszerű művelője.

Bertha Zoltán evangéliumi szellemiségtől motivált önzetlen magatartása és elegáns nagyvonalúsága munkatársai, hallgatói és barátai körében már-már legendaszámba menő evidencia, mégis nagy talány, hogy mi mindenre van ideje, figyelme, affinitása és energiája. Emberfeletti és tiszteletet parancsoló teljesítmény az övé, amelyre kizárólag Istentől gazdag talentumokkal megáldott, aszketikus lelkületű ember lehet képes. Az irodalomtörténész pálya-társak közül Bertha Zoltánra talán mindenkinél jobban rá illik a Márkus Béla által használt telitalálatos titulus: „lótó-futó gyarmatügyi előadó”. Valóban, Bertha Zoltán elgondolhatatlanul sokat tett azért, hogy a tragikus következményekkel járó Trianont – ha másképpen nem is, de – legalább lélekben képesek legyünk ledönteni.

A valódi kommunikációt és megértést rafinált módszerekkel akadályozó posztmodern ámokfutás idején hallatlanul merész és komoly munícióra valló vállalkozásnak tűnhet, hogy valaki – mintegy az illyési „haza a magasban” eszményét követve - a töredékek helyett a teljességet, a szétszakítottság helyett az összetartozást, a részek helyett pedig az egészset akarja látni és láttatni. A több évtizede szervesen és tudatosan építkező, a létteljesség igényét univerzális szemléletformákban reprezentáló, a szintézisteremtés lehetőségét soha föl nem adó Bertha Zoltán kétségkívül ilyen – akár példaembernek is nevezhető – személyisége a kortárs irodalomnak.

Ahogy az egymás után sorjázó kötetei is jelzik, Bertha Zoltán feltűnően koherens, nagy formátumú és tág horizontú irodalomtörténeti, kritikai munkásságát az össznemzetben való gondolkodás, az egyetemes szemléletmód, a magyar- és világirodalmi kánonnal folytatott állandó párbeszéd határozza meg. Természetesen, mint mindenkinek, Bertha Zoltánnak is vannak különös figyelemmel kísért kortárs és klasszikus szerzői, akikhez hűségesen ragaszkodik, s a róluk szóló újabb és újabb tanulmányaiban rendre revelációszerű, felfedezés értékű meglátásokkal szolgál. Az általa végzett kánonképző rendszerezésekben, elemző-értékelő írásokban feltűnő gyakorisággal és viszonylag nagy terjedelemben szereplő példaadó mesterekről (Tamási Áron, Kós Károly, Sütő András, Németh László, Illyés Gyula), illetve az ugyancsak korszakos jelentőségű, méltó utódokról (Kányádi Sándor, Páskándi Géza, Bálint Tibor, Szilágyi Domokos, Lászlóffy Csaba) alkotott kép folyamatosan árnyalódik, gazdagodik, és a nagy ívű irodalomtörténeti értékelés szempontjából is mind teljesebbé és hitelesebbé válik. Ráadásul a felsorolt szerzők közül Bálint Tiborról és Sütő Andrásról monográfiát, Németh Lászlóról és Kányádi Sándorról pedig monografikus igényű tanulmánykötetet írt. Különösebb prófétai tehetség nélkül borítékolható, hogy a „székely Homéroszról” szóló s az eddigi kutatást újszerű szempontokkal és jelentős értékekkel gazdagító Tamási-nagymonográfiát is Bertha Zoltán műhelyéből várhatjuk leginkább.

Bertha Zoltán a végtelen mondat és a végtelen szeretet embere. Régóta tudja és mindig szem előtt tartja a Pál apostoltól ismerős tanítást: „Ha embereknek vagy angyaloknak nyelvén szólok is, szeretet pedig nincsen énbenem, olyaná lettem, mint a zengő érc vagy pengő cimbalom.” Éppen ezért – amint azt eddigi munkássága és egész életpéldája mutatja – szereti a hivatást, szereti a tárgyat, szereti az embert és szereti az Isten által teremtett világot. Kiváltképpen szereti és alázatos szívvel szolgálja szűkebb és tágabb közösségét, hiszen Adyval szólva „a magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára.” Az örökség továbbvitele, ápolása és gazdagítása Bertha Zoltán számára egyszerre lehetőség, felelősség és kötelesség.

A tehetség, tudás és tisztesség példászerű egységét megvalósító Bertha Zoltán akadémiai tagságához szívből gratulálok, Isten gazdag áldását kérve életére és szolgálatára!

(Elhangzott Budapesten, 2015. május 15-én)

egyetlen szóval, különösen, ha személyiség. Ő pedig az volt: kiforratlan, el-lentmondásokkal teli, de személyiség. Nehéz természet, ahogy mondani szokták, tele lassan oldódó s mindig megújuló feszültségekkel; ezért is alakult látszatra egyszerű élete olyan meglepő fordulatokkal, ezért ért véget útja olyan különös, már-már abszurd körülmények között, s – főként – ezért is lett költő. A versírásban találta meg az igazi feloldódást, az elmondás, a kibeszélés megkönnyebbülését, az alkotás örömét – és az újabb kínlódások forrását. Gyanútlan nyíltság és magabiztosság jellemezte már azt a módot is, ahogy fölhívott és közölte, hogy halaszthatatlanul fontos közügyben akar velem beszélni. A közügy egy füzetnyi vers volt, pontosabban: költemény, a szó kicsit romantikus, kicsit fellengző, de mindenképpen komoly, szívvel és meggyőződéssel hitelesített értelmében.”

Közügynek jelölte meg a fiatal, pályakezdő költő saját verseit, amelyeket átadott az országosan ismert Keresztury Dezsőnek, aki – mint tudjuk – költő, kritikus, irodalomtörténész, akadémikus és miniszter volt.

Keresztury Dezső – ahogyan a fiatalon elhunyt költő szüleitől is tudjuk – komoly szakmai segítséget nyújtott Hargitai Gyulának, aki többször felkereste a „mestert”. A szörnyű tragédia nagyon megrázta Keresztury Dezsőt is, aki már akkor megírta azt a tanulmányt, amely végül a posztumusként megjelent első Hargitai-kötet utószavaként szerepel a könyvben. Ez a könyv, a *Fehér lobogás*, Keresztury Dezső ajánlására jelent meg a *Magvető Könyvkiadónál* 1988-ban. Nem érte meg – tehát – a fiatal és tehetséges költő az első önálló könyvének megjelenését.

A könyvnek alig volt visszhangja, ami számomra is érthetetlen. Igaz, bekerült néhány költeménye a *Magvető* által megjelentetett *Költői jelenlét 1988* című antológiába olyan nevekkel együtt, mint Füst Milán, Csorba Győző, Nagy László, Tornai József, Kárpáti Kamil, Csoóri Sándor, Marsall László, Parancs János, Szilágyi Domokos, Tandori Dezső, Bella István, Utassy József, Várady Szabolcs, Lezsák Sándor.

Talán nem véletlen, hogy egy ilyen rangos névsorban olvashattuk a nevét és költeményeit. Most – néhány évtized távolából, költészetének és életének ismeretében – bátran kimondhatom: rendkívüli tehetség volt, aki mindössze huszonhat évet élt.

Álljon itt néhány verse – bizonyításul –, hogy elemi tehetséggel megáldott, igazi költő.

HARGITAI GYULA versei:

LELKEMBEN SAS RAGYOG

Lelkemben sas ragyog,
galamb bűg, zokog.
E kettősség teher,
s kincs, mert fölemel
sasok fellegébe,
galambok egébe.
Mindent észrevenni,
szállni merészen.

Félni, énekelni,
lobogni kéken.
Kártékony ördögök
úznak verembe,
lelkem sorsa kardot
dörög kezembe.
Angyalok röpdösnek
felhőféhéren.

Ujjaim körül
lelkem galambja bűg,
kék égnek örül.
Két madár cipeli
sírba lelkemet.
A galamb megsirat.
A sas eltemet.

AMIKOR MEGSZÜLETTEM

Nem születtem csönddel a kezemben,
sem madárral,
sem titokkal –
anyám szeretete
csillogott kezemben,
mikor megszülettem.
Anyám játszott
első mosolyommal,
nem én,
én csak sírtam,
s csüngtem szeretetén,
nem úgy, mint a levél az őszi ágon,
úgy, mint a denevér a barlang falán,
simogatott, becézett anyám.

ANGYALOK SZERELMÉVEL

Nagy, fehér rózsákba haraptam, véred rózsái voltak azok,
testünkben fogócskáltak káprázó, kis csillagok.
Véred fehér rózsáit megcsókoltam szelíden,
galamb voltál, fészeknek használtad üres szívem.
Bőrünket elveszítve, közös erekkkel, vérrel
egyesültünk a Napban tomboló tiszta mézzel.
Pórusainkból lettek rozoga madárfészkek,
madarakként tátogtak a közös szívverések,
pelyhesen követelték a kövér mindenséget.
A félelem rossz anyja: a holdas szárnyú lepke:
az éjszaka lelkünkben hatalmát elvesztette.
Bőrünket visszakaptuk, s külön erekkkel, vérrel,
ágyunkon a gonoszság levágott két fejével
köszöntöttük a hajnalt angyalok szerelmével.

POGÁNY REKVIEM

Fény volt Anna? Vére a hajnali égen.
Észak fázik. Dél gügyög álom-fényben.
Szörny vagy tenger. Nincs, aki visszaadna?
Hallasz-e Anna?

Nincsen Isten. Vak kígyók kosarába
nyúltam, féltem. Tudtam, a halál gyáva.
Vakon harap, fél magától. Nincsen,
nem lehet Isten.

Fű, ha zöldül, zöld szemeid szívemben,
forgolódó vak temető a testem.
Nézném üstökös-szíved izzó útját.
Hallom a bárányt.

Kolomp sír, vagy a temető harangja?
Ugrál a Hold: vak, jeges úr varangya.
Gurul a Nap, meghal az élő ember,
harsog a tenger.

FEKETE SZARVAS

Fekete szarvas, apámat keresd meg,
építsél néma fát a szeretetemnek.
Rúgj déli égre korhadtt fakesztet!
Fekete szarvas: gyermekkorom ege,
te félig álom, keresd meg apámat.
Az égen fekete vadludak szállnak.
Röpülj szívembe, apám szeretete.
Fekete szarvas, mért üldözöl engem?
Szép csoda-állat, keresd meg apámat.
Add vissza nékem szép halott anyámat.
Fekete szarvas, légy hajnal felettem!

HARGITAI GYULA (1956–1982)

ÉNEKELNEK KÁNONBAN

Énekelnek kánonban
a madarak és a füvek, –
meleg, puha, zsíros a hajnal,
a mező nagy asztal, kerek.
A lusta szembogarak lám,
mozognak – csodák csodája!
A szemhéjukat megérintette
a fények hurkapálcikája.

Belélegzem a táj színeit,
szétfújom őket mindenkinek,
szívják csak majd a városiak,
a lapos, sovány tüdejűek,
s egy-két foszlányból betű
áll össze magasan az égen,
aztán még egy... olvassátok
égre pingált reménységem
fák, virágok, kik a fényben
hajladoztok!

VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF versei:

SÁRFEHÉR HAJNALON

Leteszem a napot, oda-
Szegzem az állati sóhajt
A gond falára – bár gyönyört
Ígért a felettünk való.

Ez a tudás csak nem-tudás,
Fölmagzik a bús bánat,
Mandolavirág formájú
ablak nyílik szenvedésre.

Sárfehér hajnal, az új kín
Pillantásból könnyököl ki.
Ruhádat, képzelt páncélod
Beteg-magadra aggatod.

A PUSZTATEMPLOM TORNYA

Nézz fel majd az éji égre,
Ott lesz örökké az arcom,
Narancstüzű hold képében
Ragyog, ragyog pillantásom.

Pusztateplomként áll a hit,
Tornyából kikönyököl a
Remény, bár körülötte
Rajnyi halálmadár huhog.

Erdőből kivágott út, hol
Két fénypont vöröslik távol,
Földöntúli, evilági
Kín kötöz, ki hasonlítsz rá.

AZ ÖSSZEKASZABOLT KÉK

Jajgat a föld, fáj a vidék,
Szenvtelen szavakkal jut el
A panasz mobilon Istenig –
A történet itt elásva.

Átokhozó keserűség,
Mindig esőre vár az öreg,
Tornác végén állva nézi
Az eget–: összekaszabolt

Kék. Útja csúcsán az ember
Unottan fut a halálba,
Talpa alatt világ tüze.
Nagy árnyéka van a nyárnak.

PAPP KÁROLY GRAFIKÁJA:
PSALMUS 2 (ZSOLTÁR 1.)

A JUSS ÁRA

Elveszi erőmet e föld,
Jussnak, bérnek nagy az ára.
Véremet szívja ez a szík,
Semmiért mindent követel.

Mint este a paraszt, nyugszom
Nyugati holddal, vágytalan,
Lenti világ lesz otthonom,
Jelem koronaakác-tőr.

Csöndherceg, temetőkirály
Vagyok, ki javat tékozol.
Vesztett a hit, s odalett a
Képesség a ragyogásra.

LENTRŐL FELFELE

Kráter verte holdarc, mégis
Mosoly üli, két kőszeme
Huncutul kikacsint reám—:
Égbe falazott tekintet

Anyám halott pillantása.
Örökös föld, örökös hold,
Szép rab, megnevezni méltó.
Pusztatemplom, romkultusz óv,

Kietlen táj, a nyelv felel.
Kútmélyből barbár szem les rád,
Égi bárány, áruló hős,
Sárból gyúrt lény, hasonmásom.

MILYEN IS VOLT HAJDANÁN AZ ÁLMOM?

Tar Károly költő, Holló László-díjas nyugalmazott közművelődési szakember 26. (fenti címmel megjelent) verseskötetét mutatták be áprilisban, a költészet naphoz kapcsolódva, a Debreceni Művelődési Központban. Az új verseket Vincze László és Debrecen város Pro Urbe-díjasa, László Ákos grafikusművész illusztrálta.

TAR KÁROLY:

ÖSSZEBÚJNAK A NÁDASOK

Összebújnak a nádasok,
álmognak fönn a csillagok.
Csüng a csend az ágakon,
szalad az idő a hajnalon.

Mindenütt mozdul valami,
sétálok, sétálok hajnalig.
Megtártózom a felhőkben,
a holnapot hozó szellőkben.

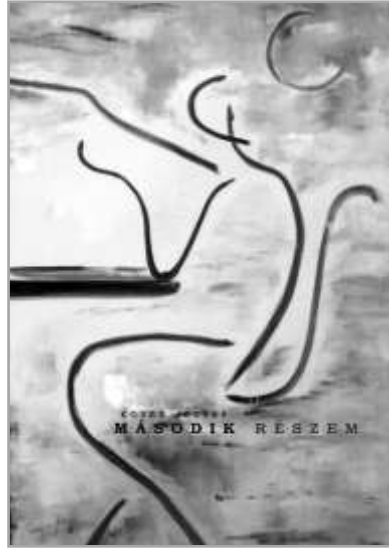

LÁSZLÓ ÁKOS ILLUSZTRÁCIÓJA

MÁSODIK RÉSZEM

Kövér József szobrászművész, festő és grafikus második verseskötetét mutatta be a Déri Múzeum Baráti Köre a Medgyessy múzeumban. A cím egyszerre utal a 2013-ban megjelent előző kötetre (*Nem tudtam*), illetve a test és lélek kettősségének egzisztenciális meghatározottságából a lélek fizikai testéhez visszataláló, szellemtestét meghatározó „messzelátására”.

A Füge Kiadó gondozásában megjelent, több mint 80 verset tartalmazó kötetet Kövér József saját, a versekkel párhuzamosan készült grafikai illusztrálják.

KÖVÉR JÓZSEF versei:

JÖNNEK

jönnek jönnek
 a madarak az égen
 emberlakomára
 mondjam nekik
 jöjjenek utánam
 unalmamra szálljanak
 lakjanak jól velem
 mi marad benne
 ne féljenek
 nem zárom kalickába őket
 aztán a rezgő csontokkal
 én szállok tova.

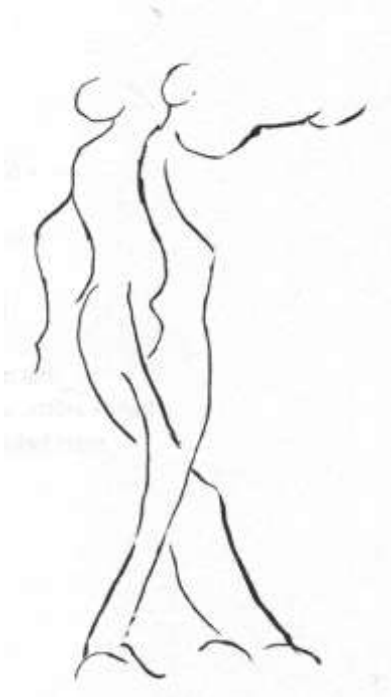
AZÉRT MÉG MINDIG

azért még mindig
szerelmes
vagyok beléd,
olyan, mint az idő,
nem változik,
bent elsüllyedve,
elvan a csendességében,
hogy megszólaljon egyszer,
sírva örömeiben,
húsz évet késve,
enyém sem lettél,
csak bárkié,
akarhattál volna,
legalább egyszer talán,
most már csak szikkadt
földemet hordhatod rám.

CSAK NE LENNE

csak ne lenne éjszaka,
a bimbódzó szirmok magánya,
mint kígyó,
zsongom beléjük a fullánkomat,
akár nő szívébe a leheletem,
úgy hatol belém az éjszaka csendje,
csak ne lenne éjszaka,
hogy ne álmodjam a nappalt újra,
mert így félek állandóan,
s egyszer csak elfelejtem,
mi a nappal s az éjszaka,
meg ami közöttük van.

NEM TUDOM

nem tudom,
hogy a tükör
mögött mi van,
nem tudom,
a tükörben mi van,
nem tudom,
a tükör előtt ki van,
nem tudom,
hol van a tükör,
azt sem,
hol nézzem magam,
benne előtte, vagy mögöttem,
mert benne nem vagyok.

KÖVÉR JÓZSEF TUSRAJZA (50x70 CM)

ÁLMODTAM

álmodtam réteket,
gazdagon vetett öleket,
ahogy bezárták a vágyam,
zavaros lelkemet rámartad a szádra,
kavarog a szerelem éjjel,
mint kóbor lelkek testet keresve,
verítékben úszva ébredtem,
magam a sötétben.

I. DEBRECENI HAIKUÍRÓ VERSENY

Noha *Tizenhét szótag* címmel 2011 februárjában rendeztek már haikuíró versenyt Debrecenben (a Pinczés István által kezdeményezett/gondozott *Japán maskarádé* keretében) hivatalosan a 2015. évi Debreceni Költészeti Fesztivál rendezvényeként a Méliusz Központi Könyvtár által meghirdetett verseny az első. A középiskolás és felnőtt versírók két fordulóban írták a miniatűr verseket a hagyományos japán versformában és műfajban – a haiku egyszerre forma és műfaj. A beérkezett pályamunkák értékelése és egy, a haikuról szóló előadás után a tavasz évszakszavait követve helyben írták újabb haikukat a versenyzők, ez után (egy fajta kortárs líratörténeti újdonságként) megszületett az első debreceni renga is.

RENGA. Japánban a versírás a koraközépkorban is népszerű volt, a 12–14. század között gyakran írtak hosszú, „kollektív” verset. Ez a több költő közreműködésével alkotott láncvers japánul renga. Az egyik költő írta a *hokku*, az első három sort (amely 5–7–5 morából, magyarítva: szótagból állt), a második két sort, 7–7 szótagban egy másik költő írta (ez volt az *ageku*); s egy harmadik újabb három sort írt, aztán kettőt – így tovább, szinte végeláthatatlanul, de a terjedelem általában nem haladta meg a 100 versszakot. Mivel a *renga* indításán sok múltott, az első három sor megírására mindig a legrangosabb költőt kérték föl. A renga a 15. századra (1338–1573 között – Muromachi-korszak) fejlődött ki teljesen; a 16. században önállósult az első három sor, ez lett a *haiku*, és önállósult a 3+2 soros változat is, ez volt a *tanka*. (A tankában, a haikuval ellentétben, a természeti képek ábrázolása mellett helyet kap a szubjektív érzékelés – az első három sorra válaszol a következő kettő, így a világ is kettős tükörben jelenik meg: a költő tükröt tart a természetnek, majd e tükörben már önmagát is szemléli.) A láncvers jellemzően humoros költemény volt, ám a rövidült három sorban (a haikuban) a humorból jobbra csak a groteszk maradt meg, noha a humor tovább él a haikuba rejtett szójátékok formájában. Kialakult időközben a „komoly” renga is, az „udvari költészet” hagyományait követve. A három- és kétsoros versszakokat a szavak és a témák közti asszociációk kapcsolták össze, és a vers hangulata is változott, szükségszerűen, ahogyan az egymás után belépő költők fűzték tovább a gondolatokat. A 20. században a francia Jacques Roubaud, a mexikói Octavio Paz, az olasz Eduardo Sanguinetti és az angol Charles Thomlinson írták híres nemzetközi rengájukat.

Az I. Debreceni Haikuíró Verseny győztese PISKÓTY TERÉZ lett, s a dobogón végzett SZABÓ ESZTER HELKA, BODNÁR MELINDA és TÓTH TAMÁS. Tőlük közlök előbb haikukat, majd még néhány sikerültebb darab következik, végül pedig a kollektív láncverset, a rengát olvashatják.

PISKÓTY TERÉZ haikui:

1.
Haza indultál.
Ott sárga tornyok várnak.
Csak egy harang szól.	4.
Kávéillat száll,
keserősége ébreszt.
Ilyen az élet.
2.
Páncélos lovag
vágat át a harcmezőn,
s a kendő lehull.	5.
Percről percre élsz,
míg az élet tovaszáll.
Ketyeg a halál.
3.
Délután alvás.
Gyerekjáték az élet.
Álmatlanság vár.	6.
Nézz, nézz magadra:
a tükörkép öregszik.
Nárcisz virágozik.
	7.
Szirmokat szél tép.
Cseresznyefa virágozik:
hófödte táj ez.

SZABÓ ESZTER HELKA haikui:

1.
melengető lég
ragyogó fák fehérje
rám robbanó rügy	2.
szilánkos kék ég
rojtos egekbe száll fel
fecskeszermem
	3.
barackfavirág
tenyeredbe bujdatnám
Éden gyümölcsét

BODNÁR MELINDA

1.
Tücskök zenélnek.
Sülő hús illata száll.
Messze még a tél.

2.
Kertemben virít:
jácint, nárcisz, gyöngyvirág.
Illatuk fullaszt.

TÓTH TAMÁS

1.
Kedvesemnek szép
szemében nyílik a csoda,
holdfénynél is szebb.

2.
Virágos rétem
patak szeli keresztül.
Szerelem lobban.

NAGY ERZSÉBET VIKTÓRIA

1.
Felrobbannak a
színek, kavarog a város.
Könyvem eldobom.

2.
Szekrénybe zárom
sálam, télikabátom.
Mi véd majd tőled?

PÉTERINÉ JENCSKI ERZSÉBET

1.
Tavaszi tájban
tehénbögés messze száll.
Simogat a szél.

2.
Madár csivog,
cseresznyevirág simogat:
sírok.

KEREKES GÁBOR

Kicsinyke rigó
ázik most is a hársfán.
Menedék. Otthon.

DOROGI MELINDA

1.
Virágok nyílnak
erdő szélén, a mezőn,
színes illatok.

2.
Kivirul a nap,
áprilisi szél forog,
víz tükrén játszik.

SZABÓ BENCE

Villan a szírom
A szabadság erre jár.
Ünnepel a táj.

RENGA

Meggyfavirágot
táncoltat a pille fény.
Április kacag.

Szeretnék hozzád bújni
a lilium ég alatt.

Lassan este lett.
Összébb húzom kabátom –
a szív is remeg.

Csillagokba karolnék,
míg a patak muzsikál.

Harmat cseppenne,
félúton megáll... Jeges
álom ez talán.

Szemem téged keresne
bolygók fakó kékjében.

Hasad a sötét.
Éledeznek a felhők.
Karomban ébredsz.

Együtt forgunk, mint a szél,
hulló szirmok szőnyegén.

*(A Költészet napi haikuíró-versenyen,
a debreceni Méliusz könyvtárban 2015. április 9-én írták:
Bodnár Melinda, Dorogi Melinda, Nagy Erzsébet Viktória,
Szabó Bence, Szabó Eszter Helka, Piskóty Teréz, Tóth Tamás
és Vitéz Ferenc)*

MARGÓ / VENDÉGSÉG

KISGRAFIKA – 2015/1.

A 80 éves Sós Zsigmondot, „a magyar ex libris németországi követét” köszönti a kisgrafika barátok negyedéves folyóiratának ez évi első száma, Ürmös Péter fordításában pedig Gian Carlo Torre beszámolóját olvashatjuk arról a rendhagyó grafikai összeállításról, amely az olaszországi Valdichiana településszövetség kezdeményezésére mutatja be a történelmi és tájvédelmi vidék földrajzi és kulturális sajátosságait. Lenkey István személyes biográfiai elemeket sem nélkülöző tanulmánya Semsey Andor gyűjtő- és kisgrafika népszerűsítő tevékenységét méltatja – Semseynek közel 20 ezer darabos törzskollekciója volt, köztük régi magyar ex librisekkel, és kuriózumnak számított a megközelítőleg 3 ezer darabos lengyel exlibris-gyűjtemény. Bakacsi Lajos grafikus- és festőművész munkáiból nyílt kiállítás februárban Szentesen – Apró Ferenc megnyitó szövege is a *Kisgrafika* idei első számában olvasható.

EX LIBRIS SEMSEY ANDOR
(ORIOLO M. DIVI FAMESTZETE)

MŰVÉSZET ÉS BARÁTAI – 2015/január–február

A Pósa Lajos-emlékév tiszteletére ad közre rövid összeállítást a Művészetbarátok Egyesületének lapja, Pósa Lajos verseivel (*Dal a hazáról, Elmegyek én*), Pósa Zoltán író, költő megemlékezésével és Praznovszky Mihály portréjával, *Ki volt Pósa bácsi?* címmel. Bemutatja a lap Keresztes Zsuzsa „rongyképész” munkásságát és művészetét; s Bráda Tibor festőművész két újbudai lokálpatrióta festő (Molnár József és Szentgyörgyi József) alkotásait méltatja. A Művészetbarátok

Egyesületének képzőművész tagjai a múlt év novemberében rendeztek kiállítást *Tisztelet Erzsébetvárosnak* címmel – Ürmös Péter megnyitó szövegét itt olvashatjuk. Madarász Imre a 25 évvel ezelőtt, 1990-ben elhunyt Dürenmattáról rajzol alternatív portrét; két versével köszönti a folyóirat a 80 éves Bényei József debreceni költőt; s Madár János bevezető soraival Hargitai Gyula, a fiatalon elhunyt költőtehetség versvilágába pillanthatunk be, három verse által (Madar János bevezetőjét Hargitai más verseivel a *Néző • Pont* e számában is föllapozhatjuk).

TÁNCMŰVÉSZET – 2015/tavaszi

Madárosszonyok címmel mutatta be a Duna Táncműhely Horváth Zsófia különleges hangulatú, a nézőt szürrealista asszociációkra késztető koreográfiáját a Bethlen Téri Színházban idén februárban. „Az elmúlt század tárgyaival a letűnt korok, divatok ma is létező szellemiségét megidézõ enteriőrje ideális hangulatot teremtett a táncterben megjelenõ különös táncos látomáshoz” – fogalmazott Kővágó Zsófia a produkció recenziójában. „Mirõl szól a játék? – teszi föl a kérdést. – Nõkrõl, életrõl, halálról, szerelemrõl, csalásról, hiúságról, gyõzelemrõl és veszteségrõl, vágyról és beteljesülésrõl, féltékenységérõl, hûségérõl, ifjúságról, öregedésrõl, lemondásról, a semmibe távozásról, emlékekrõl. Tükörcserepek, amelyek mozgásvariációkban, mozdulattõredékekben jelenítenek meg mindannyiunk által valaha megélt vagy hallott történeteket.” A „hazai táncágazatok mûvészeti és szakmai közéleti folyóiratának” tavaszi száma beszámol még egyebek közt a tavaszi fesztiválszínpadok táncos kínálatáról; Gara Márk az egyetemmes balett-irodalom egyik legismertebb és legkedveltebb alkotása, a *Hattyúk tava* operaházi visszatérésérõl ír; Nádas Myrtil londoni interjúja pedig Marguerite Porterrel, a brit Royal Ballet egykori legendás táncosával készült.

AGRIA – 2015/ tavasz

Az irodalom minden kultúrában közösségi identitást kifejező és alakító szellemi és morális, sőt, történelmi és közéleti tényező – vallja Pomogáts Béla, és ez a kiinduló tétele az Egerben szerkesztett, mára az ország egyik legnívósabb negyedéves irodalmi, művészeti és kritikai folyóiratának tavaszi számában megjelent esszéjében (*Irodalom, felelőség, identitás*). Az irodalomnak ugyanakkor Janus-arca van, állítja, hiszen „ami az egyik oldalról szemlélve egy történelmi emberközösség küzdelme a megmaradásért, az a másik oldalról magasrendű művészi értékek történeti folytonossága és rendszere, s ami az egyik nézetben gondolat, költői kép és versforma, az a másik nézetben emésztő küzdelem és győtrelem avégett, hogy tizenhárom-tizennégymillió ember otthont találjon a népek közösségében, és képes legyen kibontakoztatni a maga szellemi és erkölcsi értékeit.” A neves irodalomtörténész aggodalmát fejezi ki avégett, hogy az elmúlt egy-két évtized magyar irodalmának közérzetét éppen az irodalmi értékrend bizonytalanná válása jellemzi, egymással szembeforduló vagy éppen egymásról tudomást sem vevő kánonok alakulnak ki. Mindenesetre, az *Agria* kánonja egyre szilárdabb, biztonságosabb és tágasabb, ahol teli tüdőt ad a lélegzés, széles horizontot jár körbe a tekintet, s ezt nemcsak a tanulmányai és esszéi, témaválasztásai, hanem kortárs szépirodalmi merítése is tükrözi. S a megszokotthoz képest is gazdagabb költői kínálatból – melyben ismét feltűnik a rövidvers-reneszánsz – Fecske Csaba és Bozók Ferenc remekbe szabott (Weöres-)reminiszenciáiból emelek ki néhány miniatúrát alább.

FECSKE CSABA versei:

NYÁRVÉG

Feljön az esteli csillag
Göndöri nyár hazaballag
Hüppöget méla kolompja
Hold süt az árva toronyra

Földrezuhanak az árnyak
Roppan a csontja a nyárnak
A hegyek híg ködöt isznak
Kérődznek és elalusznak.

HOLD BORZONG

Rőt lombú erdőszél,
tört ággal zörgő szél.

Lúdbörzű tó tükrén
hold borzong, csillagfény.

Templom néz dombon túl,
tornyából hang csordul.

Minden tűz ellobban,
bújj hozzám álmomban!

BOZÓK FERENC:

WEÖRES TÁJ, WEÖRES ECSETTEL

Tágas azúr szeme kékje,
lepkefüzér a nyakékje.
Enyhe zefír a ruhája,
búzavetés frizurája.
Hajnali ködfal a vára,
erdei völgy a szobája.
Ágya smaragd, puha pázsit,
elpihen álmosan ásít.
Szíve pipacs: puha vérfolt.
Álma rubin: Weöres égbolt.

MOLNÁR MÁTYÁS, A MÚZEUMALAPÍTÓ

Szerkesztette: MOLNÁR SÁNDOR
*A Vay Ádám Múzeum Baráti Köre,
Vaja, 2014., 120 oldal*

Molnár Mátyás születésének 90. évfordulója alkalmából, 2013 szeptemberében tartottak emlékkonferenciát a Vay Ádám Múzeumban. Az elmúlt évben napvilágot látott kötet ennek az ülésnek az előadásait tartalmazza.

A Rákóczi-kort kutató legnevesebb hazai történész, a 2014 őszén elhunyt R. Várkonyi Ágnes nem tudott személyesen megjelenni, az emlékkonferencián, köszöntője azonban

Molnár Mátyás, a mecénás címmel olvasható a kötet elején. Ebben írja: „Sokféle nevére emlékeztem. 'Nagyálmú ember', a jó ügy érdekében 'csendes terrorista', 'lámpás ember', Molnár Mátyás, 'az ideális magyar értelmiségi'. Amikor az egyik tudományos konferencián seregnyi kutatót és több tucat diákot vendégül látott, magamban azt gondoltam, íme, a mecénás. S ahogy a múlt idő nagyobb távlatból

nagyobb rálátást ad munkásságára, egyre inkább úgy vélem, valóban az volt, rejtőzködő mecénás” – egy sivár korban. De neki volt köszönhető, hogy a '60-as és '70-es években vajára költözött a Rákóczi-kutatás, itt tárult föl a Rákóczi-szabadságharc történetének ismeretlen területe, „alakult a kora újkori magyar nemzet a maga realitásában igaz és szép története”.

Nagyobb tanulmány foglalkozik a kötetben Molnár Mátyás művészetmecenás és képzőművészeti gyűjteményszervező tevékenységével. Egy viszonylag kevésbé ismert terület, Molnár Mátyás irodalomtörténeti dolgozatainak értékeit összegezte a kortárs kutatónemzedék tagja, Mercs István, aki *Örökség és feladat* címmel írt a kutatói pályáról. Mercs a közösségteremtő erőt és az alkalmazkodóképességet jelölte meg két olyan tulajdonságként, amely Molnár Mátyást arra ösztönözte, hogy az irodalomszervezés és az irodalomtörténet-írás terepén is barangoljon. Dolgozataiban Molnár Mátyás egyébként három alkotó, Petőfi Sándor, Tompa Mihály és Móricz Zsigmond helyi (Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei) kötődéseit tárgyalta, az alkotások szöveggközpontú elemzésébe azonban csak ritkán, az irodalmi művek esztétikai értékelésébe még kevésbé bocsátkozott. Mercs István megállapítása szerint Molnár Mátyást, a tudós tanárt, hagyományörző pedagógust nem a tudományelméleti megfontolások vezették, hanem jellemzően a gyakorlat irányából közelített a kutatása tárgyához. Így fogalmazott: „Molnár Mátyás a történetírás iránt elkötelezett helytörténeti kutatóként szigorúan és konokul ragaszkodott a tényekhez ott, ahol rendelkezésére álló források állásfoglalásra készítettek. A politikai szándékoktól átitatott, hatalom által támogatott hivatalos irodalomtörténet-írással nem bocsátkozik egyenlőtlen szócsatába, de a tények csatasorba állításával végső soron mégis szembeszegül.”

Az emlékkönyvben olvasható még egyebek mellett Rakó Mátyás hozzászólása, melyben Vaját a hagyományörző mozgalom bölcsőjeként mutatja be; Mezey Katalin visszaemlékezése arról a *Kísérelt* című folyóiratról, mely a vajai alkotóházban készült 1970-ben, s az első három szám beliveit még a kötés előtt lefoglalta a rendőrség; Németh Péter pedig a megyei múzeumi hálózat megszűléséről beszélt. Végül a Bihari Albertné által összeállított Molnár Mátyás személyi bibliográfiát lapozhatjuk föl, benne több mint 100 tétellel.

URSULA HÖING AKVARELLJE
MOLNÁR MÁTYÁSRÓL

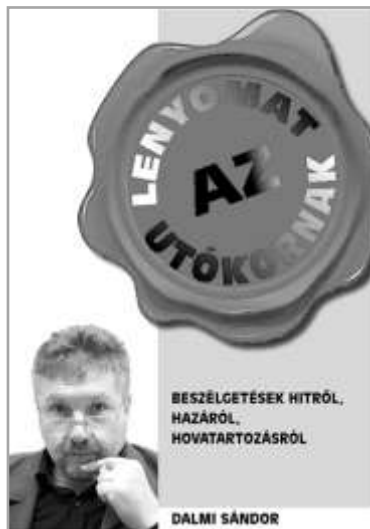
ELŐZETES

DALMI SÁNDOR:

LENYOMAT AZ UTÓKORNAK

*Beszélgetések hitről, hazáról,
hovatarozásról*

Megjelenését a könyvhétre időzítette, s június 11-én a debreceni Benedek Elek Könyvtárban mutatta be új kötetét, 11. könyvét a sorban, Dalmi Sándor újságíró. Interjúalanyainak száma is éppen 11 – legtöbbször debreceniek vagy debreceni kötődésűek. Mivel a beszélgetéseket már a megjelenés előtt megismerhettem, az egyik „fülszöveg” megírására ugyanis engem kért a szerző, módomban ajánlani a könyvet előzetesen is. Azt a művet, melyről nekem Kosztolányi *Alakok* című portrékötete jut eszembe. Noha ott inkább az életünket a bölcsőtől a koporsóig kísérő foglalkozásokkal és karakterekkel találkozunk, életünket és szellemi attitűdjeinket meghatározzák Dalmi ismert beszélgetőpartnerei is, akik a gondolkodó és alkotó magyar értelmiségi és művészársadalom rajzát adják. Segítségükkel bepillantunk az elmúlt jó fél évszázad történelmi-társadalmi kulisszái mögé is. Itt a miniszter álarca mögött a diákkor fedi föl a személyiséget, illetve az a mód, ahogyan visszatekintve értelmezi önmagát és környezetét az ember. Másutt a színpadi szerep mögül bukkan elő az identitás egzisztenciális összefüggéseiben is gondolkodó ember. Egyik helyen a szülőhaza és a külföldi tapasztalat, másikon a „hazamehetek és haza is jöhetek” tudatának identitásformáló ereje fog meg; vagy a művészpálya állomásainál meg-megállva töprengünk alázat és akarat, áldozatvállalás és hírnév különös kettősségéről. Visszatérő mozzanat a portrébeszélgetésekben a világkép rajza, kialakulásának szociokulturális gyökere, a családi vagy éppen a személyes élet-tapasztalat révén az '50-es és '60-as évek diktatúrájának (politikai anatómia szempontjából is érvényes) korrajza. Több helyen egymáshoz kapcsolódik a nevelés és a világnézet, szorosabb kontextusba kerül a „templom” és „iskola”. Feltündöklük a haza szeretete a nyelven és kultúrán, irodalmon és teremtett (teremtő) értékeinken keresztül.

A portréjellegét mindig megtartva, műfajilag is változatos interjúformákkal van dolgunk, a kronologikus szerkesztéstől az in medias res típusán keresztül, egészen a „dekadens” grafikumszobrász történetmeseléséig, aki szinte önmaga dramaturgja lesz. A 75 éves László Ákosról van szó, aki az idén áprilisban lett Debrecen város Pro Urbe-díjasa.

DALMI SÁNDOR:

*Részletek a Pro Urbe-díjas
László Ákossal készített
beszélgetésből*

LÁSZLÓ ÁKOS A 75. SZÜLETÉSNAPI
KIÁLLÍTÁSON A VOKE EGYETÉRTÉS
MŰVELŐDÉSI KÖZPONT GALÉRIÁJÁBAN

A nők mindig kedvelték az irodalomban, és más művészetekben jártas férfiakat. A választékos beszédet, és az intelligenciát.

Egy-egy ilyen ügy mindig csak a kocsmaszegleten meghúzódott rövidke történet volt az életemben. Afféle pütkösdi királyság, és nem volt befolyásoló hatással a művészetemre. Egy tőlem hét évvel idősebb, nagytehetségű szobrászművész barátom, Törös Gábor, egyszer egy estén, nem tudom, hányadik pohár után, adott egy bölcs tanácsot. Azt mondta: „Amíg fiatal vagy és fog a fejed, tanulj meg egy-két Villon-, Kosztolányi- vagy Szabó Lőrinc-verset, mert eljön az idő, amikor egyre hosszabbak lesznek a numerák közti szünetek, a nők meg szeretik, ha a holtidőt valamilyen kedves történet elmesélésével vagy verseléssel hidalja át az ember”. Én megfogadtam az intelmét, és a világirodalom néhány gyöngyszemét többféle fordításban is megtanultam.

...és azt, hogy külső szemlélőként vizsgálja magát?

Magamat mindig csak annak a morbid akasztófahumoromnak a részeként dicsérgettem, amellyel a kezdetektől bennem lévő halálfélelmet igyekeztem ellensúlyozni. Czeizel doktor is hasonló tulajdonságokról beszélt, azok kapcsán, akiket, mint engem, nem vártak a szülei. De erről is van egy történetem: A nejemtől kaptam egy korábbi születésnapomon „ajándékba”, aki azt kérdezte a jelenlévőktől: „Látjátok ezt az életteret, ám kedves embert magába roskadni egy pohár borral a kezében? Na, ő az, aki mindig minden-

ről lemarad, akit mindenki megelőz. Úgy a művészek, mint mások. Még a villamosra is utolsónak száll fel, s ha látja, hogy fut még valaki utána, visszalép, hogy maga elé engedhesse. Ezt a saját szememmel láttam a Kossuth téren.”

Dicséretnek vagy szemrehányásnak tekintette ezt a megnyilvánulást? Ez olyasmi, mint...

... mint Edward Albee: *Nem félünk a farkastól* c. drámájának egyik jelenete. A mű arról szól, hogy a feleség kedvesen megalázza a férjet a tanszékre érkező új kollega előtt. Mondván, hogy ő a történelmi tanszék nagyrakás szerencsétlensége. S ugyan Évikém sokkal inkább humornak szánta, mint bántásnak a kijelentést, nem tehettem mást, mint felhajtottam a maradék boromat, és – mert a szavai rosszul estek – elnézést kérve faképnél hagytam a társaságot. Misi bácsi borozójába mentem.

Az önsajnálataánál – úgy tűnik – a nők iránti tisztelete mégiscsak nagyobb.

Én 69 évesen is hiszek abban, hogy vannak tiszta asszonyok. Nekem sikerült találnom egyet, a feleségemet. Amikor egy-egy barátnőm megbántott, megalázott vagy elhagyott, a barátaim azt kérdezték tőlem: „Ákos bácsi! *Miért vagy elégedetlen?* Te találkoztál egy csodálatos asszonnyal, miért akarsz kettővel találkozni.” És igazuk van, csakúgy, mint Jana Bicsevszkájának, akit Viszockij mellett szeretek még nagyon. Az orosz énekesnő arról énekel egy szonójában, hogy az életben csak egyszer találkozik az ember az igazival. Mindenki találkozik vele, csak van, aki elmulasztja. Valamiért nem veszi észre.

Hogy viseli a „kispadot”?

A Párizsba emigrált Danilo Kis azon gondolatát hadd idézzem ide, ami éveken át a műtermemben volt kitéve. „*Az alkotás nagy illúzióján kívül semmi sem maradandó*” – írta, akitől bocsánatot kértem, amiért a műtétem után letéptem a falról a gondolatát. Nem tettem vissza, de megfogadtam, ha

eljutok még egyszer Párizsba – a Pere Lachaise temetőbe –, éppúgy teszek egy kavicsot a sírjára, mint Glückman Andornak.

Nekem úgy tűnik, hogy nagyra tartja a megbocsátást, de Ön vajon megtud-e bocsátani?

Már nincs bennem keserűség, harag. Visszautalnék Cyrano monológjára, arra a belátásra, amit halál közelben mindannyian átérzünk, lett légyen bármilyen is az életünk. Csak a játék kedvéért mélnázok el, nagyritkán azon, hogy hogyan alakult volna az életem, ha kapok valahol egy tanári állást, vagy, ha annak idején elfogadom azokat az olasz, francia vagy belga, városképek megrajzolására szóló felkéréseket, amelyek, akár, mint a debreceniek, naptárkészítéshez is használhatók lettek volna. Született fatalista vagyok, azt vallom, hogy így volt jó, s mivel hiszek a keleti filozófiákban, elmondhatom, hogy minden, ami megtörtént velem – a jó és a rossz is –, benne volt a karmámban.

A GRAFIKAI „VÉDJEGYEK”

LÁSZLÓ ÁKOS
DEBRECENI NAPTÁRLAPJAIBÓL

FRIEDRICH ÁDÁM:
BÖSZÖRMÉNYTŐL BÖSZÖRMÉNYIG

Szabadhajdú Nonprofit Kft.
Hajdúböszörmény 2015., 104 old.

Friedrich Ádám gyermekkorának meghatározó helyszíne volt Hajdúböszörmény. A hajdúváros képviselőtestülete 2013-ban ismerte el a Liszt Ferenc-, a Bartók-Pásztory- és kétszeres Artisjus-díjas kürtművész életművét a díszpolgári címmel. Az Érdemes művészt – a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem nyugalmazott professzorát – a Magyar Állami Hangversenyzenekar, a Magyar

Kamarazenekar, a Liszt Ferenc Kamarazenekar és a Budapesti Fesztiválzenekar I. kürtöseként és a Filharmónia Fúvósötös alapító tagjaként ismerhette meg a komolyzene iránt érdeklődő közönség.

Ez év elején jelent meg Friedrich Ádám újabb visszaemlékezés-kötete – Tarczy Péter szerkesztésében (és a kötetet a zsúfolásig telt Kertész László Városi Könyvtárban mutatták be, ahol a szerző és a szerkesztő beszélgetett). Friedrich egyebek közt a Bartók Rádióból is megismert élvezetes stílusában mesél zenei és zenekari kalandokról, családi történetekről, epizódokat villant föl az '56-os forradalomról, megidézi a 20. század közepének Böszörményét. A kötet írásai a legfrissebb megszólalással, a 2013-ban elmondott díszpolgári beszéddel indulnak. Ebben írja: szinte semmit nem adott Böszörménynek,

ám szinte mindent megkapott a várostól. Bejárva a nagyvilágot, még arra is rájött, hogy itt van a világ közepe.

HORVÁTH TAMÁS FELVÉTELÉN
TARCZY PÉTER (BALRA) ÉS
FRIEDRICH ÁDÁM (JOBBRA)
BESZÉLGETÉSE A BÖSZÖRMÉNYI
KÖNYVBEMUTATÓN

KIS-GRAFIKA REPERTÓRIUM LENKEY ISTVÁNTÓL

A mohácsi Hegyibeszédések Baráti Társaságának 18. füzeteként látott napvilágot Imolay dr. Lenkey István legújabb munkája, amelyben a *Kisgrafika* folyóirat 1937–1944 közötti évfolyamaiban közölt cikkeket, kiállításokról, könyvekről és mappákról szóló recenziókat, évkönyveket és mappákat bemutató elemzéseket, a kisgrafika-gyűjtésről való beszámolókat, személyi és gyász híreket, újévi és karácsonyi lapokról adott jegyzékeket sorolja föl.

A szakszerű könyvészeti-filológiai munka szakmai-művészeti közéletben várt aktualitását az is jelzi, hogy a ma is a szakmai kör egyetlen hazai fórumának tekinthető folyóirat annak a Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesületének az értesítőjeként indult, mely szervezet a magyar exlibris-kultúra megalapozásához és terjesztéséhez sokirányú tevékenységével járult hozzá. Az 1937-ben útra indított, negyedévenként megjelenő lap a hazai kisgrafikai életet nyolc éven át szolgálta. Meghatározó szerepe volt Arady Kálmán orvos-doktor gyűjtő-szervezői és szerkesztői, cikkírói tevékenységének – Lenkey szerint cikkei alapos felkészültségről, széleskörű tájékozottságról tanúskodnak (s anyagi áldozatokat is vállalt: gyűjteménye 40 ezer kortárs és mintegy ezer régi magyar lapból állt; összesen 140 lap készült a nevére).

ÚJABB FORRÁSOK A MAGYAR SZÍNPADI
TÁNCMŰVÉSZET TÖRTÉNETÉHEZ

Bolvári-Takács Gábor sorozatszerkesztői és Tóvay Nagy Péter szerkesztői munkájának eredményeként jelent meg a Magyar Táncművészeti Főiskola *A magyar színpadi táncművészet történetének forrásai* című OTKA-kutatásának keretében föltárt dokumentumok második kötete (a főiskola kiadásában, 2014-es évszámozással, összesen 232 oldalon). A publikációk között történeti szövegek, hagyatéki anyagok, kéziratok, illetve hivatalos dokumentumok is olvashatók.

TÁNC A KÖNYVEK KÖZÖTT

*Verseskötet-bemutató
a Libri Debrecen Fórum
Könyvruházban
a Tánc Világnapján*

A Táncművészet Világnapját 1982 óta a francia balett-táncos, Jean-Georges Noverre születésnapján ünnepeljük. A Nemzetközi Színházi Intézet döntött úgy az 1981-es madridi tanácskozásán, hogy az 1727. április 29-én született és az egyetemes táncművészet megújítójának tekinthető Noverre méltó névadója a világnapnak, ő újította meg ugyanis a tánc nyelvét.

Noverre mintegy 150 balettet készített, és noha ezek közül egyik sem maradt ránk, a táncművészetre mégis nagy hatással volt koreográfusi munkássága és táncművészi karaktere. Neki köszönhető például a dráma bevezetése a balettbe, és mivel a tánc az addig megszokott pusztai szórakozásból vagy időöltésből egyszeriben cselekménnyé vált, alkalmas lett az emberi érzések, az emberi sorsok megjelenítésére. Ezért kaphatta Noverre a „Balett Nagypapja”, másutt pedig a „Balett Shakespeare-je” titulust.

Noverre ezt írta 1760-ban a táncművészi és koreográfusi nézeteit összefoglaló *Levelek a táncról* című munkájában:

„Költészet, festészet és tánc. Uraim, mindez nem más, mint a gyönyörű természet pontos mása – vagy legalábbis annak kellene lennie.”

Két másik, aforizmaszerű feljegyzésében szintén a tánc, a képzőművészet és a költészet kapcsolatáról olvashatunk: „A koreográfusoknak tanulmányozni kellene a nagy festők képeit.” Illetve: „A balettek kompozíciója véleményem szerint gazdag és költői képzelőerőt igényel.”

A képzőművészet, a tánc és a költészet kapcsolódott össze a *Hajnali Tánc* című, Baráth Pál grafikáival megjelent tematikus verseskötet Tánc Világnapján tartott bemutatóján a debreceni Libri Könyvruházban is.

Az 1990-es évek második felében a három művészeti ág a Debreceni Hajdú Táncegyüttes székházában is újra egymásra talált. Az *Egy kép – egy tánc* sorozatot Koroknai Katalinnal és Kardos Lászlóval (egy nagyváradi-diószegi vendégszereplésről hazafelé tartva) találtuk ki – éveken keresztül minden hónapban csupán egyetlen kép volt kiállítva, s a megnyitón, ahol rendszerint verset is mondtam, egyetlen tánc „kísérte” a képet. Ennek ’következményeként’ 2001-ben szerkeszthettem az *Égig érő bánat ellen* című, a Csokonai Színházban előadott egész estés műsort, amelyben a dramatizált táncok a képzőművészettel, a költészettel és a mozgásművészettel együtt jelentek meg. Az együttes ezzel a korábbi, a társ-művészeteket megszólító, dramatizáló hagyományokat újította föl. A *Hajnali Táncban* szereplő *Három kapu* ehhez a produkcióhoz íródott, *A lélek és a tánc* pedig Mester István mozgásművészeti koreográfiájával kelt életre.

Majd Lovas Bálint és Tiszai Zsuzsa arra kért, hogy a felnőtt csoport minősítőjéhez válogatott koreográfiákat lírai szöveggel kössem össze. Az együttes harmadszor is kiérdemelte a Kiváló minősítést – az említett versszöveg alkotja a *Hét madár* ciklust.

Nem véletlenül szerepeltek tehát a verseskötet bemutatón a Hajdú Táncegyüttes művészei: HÁMORI CSABA és SZABÓ VALÉRIA Kalotaszegi legényest és szaporát táncolt, majd MÁJER TAMÁS és BALOGH MARIANN Hortobágyi kanásztáncal, illetve csárdással szórakoztatta a közönségét.

(A rendezvényről VARGA JÓZSEF fotóit megosztva számolok be, köszönetet mondva a Hajdú Táncegyüttes tagjainak és vezetőinek, a beszélgetőtársamnak, TÓTH DÉNES színikritikusnak és ZAVADOVICSNÉ FUTÓ KATI boltvezetőnek.)

Magam is kiemeltem, hogy a magyar táncház módszer, mint a szellemi kulturális örökség átörökítésének nemzeti modellje, 2011 óta szerepel az UNESCO szellemi kulturális örökség megőrzését célzó legjobb gyakorlatok regiszterében. A művészi és néptánc-pedagógiai munkája mellett ennek a gyakorlatnak is az egyik kiváló reprezentánsa az 1953-ban alakult, 2014-ben Magyar Örökség-díjjal kitüntetett Hajdú Táncegyüttes. (Legújabb dramatiszuszínházi produkciójukat április végén mutatták be a Csokonai Színházban, *Galiba az Aranybikában* címmel).

A bevezető, illetve a táncok után ajánlottam az alábbi néhány mondattal BARÁTH PÁL nyolc táncos grafikájából összeállított kamara-kiállítást (a kötet megjelenéséhez csakúgy, mint a kiállítás installálásához és előkészítéséhez BODÓ ISTVÁN nyújtott önzetlen segítséget).

A TÁNC: ALLEGÓRIA

Baráth Pál több ezer lapra tehető eddigi grafikai életművében fontos téma a tánc. Nem is egyszerű téma, sokkal inkább metafora – az élethelyzetek és az emberi viselkedés allegorikus kifejezése.

Épp ezért nemcsak a tustanulmányokban vagy az önálló grafikai kompozíciókban, de a festészetében is jelen van, a zenei motívumkörrel együtt. Természetesen a zenés rajzok sem a zenei lényegét szeretnék kifejezni, hanem az ember és hangszer kapcsolatában két ember, s még inkább az ember és a világ találkozását reprezentálják.

Legutóbbi festménykiállításának tematikus csoportja mellett az emblematikus vezérfélgép is a nagy Táncosnő lett. (S minő különös véletlen: annak a tárlatnak is könyves közeg adott otthont, a Benedek Elek Könyvtár galériája. – S Baráth Pál legújabb festményeit április 30-tól láthatta a közönség a Libri túlsó szegletén lévő kávézóban.)

Mi jellemzi a Baráth-grafikákat, így a táncos helyzeteket ábrázoló tusrajzokat is? – kérdezzük a nélkül, hogy részleteznénk az egyszerű vonalrajzok, a lavírozott tusgrafikák és színes, akvarellal vegyes kompozíciók különbségeit.

Baráth Pál táncos (és „zenélő”) rajzai tulajdonképpen esszenciái a művész grafikai, egyáltalán alkotói szemléletének: a groteszk és a költészet megejtő találkozásáról van szó. Ebben a kettősségben pedig számos ellentét szervesül kompozíciós és világképi harmóniává.

A szépség és a kiszolgáltatottság, vagy az angyali karakter áhítatos, a bűnbeesés tragikus mozzanata. A magány és magakelletés, az elhallgatás és a párbeszéd, sőt a pörpatvar is. A kaland és rend, az álom és ébredés. A hajnali tánc tisztasága az éjszakai pillangó táncával szemben.

A föld és az ég. Élet és halál.

Ezért volt könnyű grafikákat válogatni a versekhez (hiszen nem klasszikus illusztrációról van szó, inkább a vers „illusztrál” egy-egy tusgrafikát).

A *Hajnali Táncról* Pali azt mondta: az nem a táncról szól, hanem az életről.

Valóban. Talán. Mint a Baráth-rajzok.

BARÁTH PÁL TUSGRAFIKÁI A KÖTETBŐL

MOTÍVUMOK

BERNARDA ALBA HÁZA II.

Reggelente bogáncsot sírnak a lányok. Nézed e nőket. Feltáncolnának az égbe, de árnyékká válnak. A válluk erőtlen, a lelkük fáradt. Órült vágy az időben kergeti őket. Szerelmes ölükre hull az átok, s belehalnak fekete csöndbe, míg a szívük perzsel, mint a nyár.

HAJNALI TÁNC

Táncba hív a hajnal:
pironkodom, félek,
hogy vezető nélkül
hátha rosszul lépek.

Sok lépést rontottam,
kincset sem kerestem.
Árnyékom verdesett
mohás kőkeresztben.

Bársony szárnyak hegyén
májust kacag fényed,
s meztelen vállakkal
én is éjig érek.

Haj, de hajladoznék
rózsa tövisében:
könnyű csipőd vérző
homlokomhoz érjen!

Haj, de harmatoznék
fűcsokor tövében:
hadd fürödjön a fény
a kiserkent vérben!

Madár füttye nógat,
a mozdulat délceg.
Szívem dalra ébred,
lábam táncra lépked.

Játszok egy kis halált,
s még nagyobb szerelmet.

Játszom a szíveddel,
és kérek kegyelmet.

Ha átölelnélek,
margaréta lennél.
Ha fölém hajolnál,
hátha megszeretnél.

Kezem a kezekben –
Dehogy is elégjek!
Rám vigyázol, s közben
magadat is félted.

BARÁTH PÁL GRAFIKÁJA

BARÁTH PÁL FESTŐ-
ÉS GRAFIKUSMŰVÉSZ
(balra), TÓTH DÉNES
SZÍNKRITIKUS (jobbra);
FOTÓ: VARGA JÓZSEF

„HA TÁNCOLSZ, ÉLSZ, ... HA ÉLSZ, TÁNCOLSZ”

Tánc világnapi gálaműsort rendeztek a fenti címmel a Debreceni Művelődési Központ Józsei Közösségi Házában, ahol iskolás csoportok léptek föl. Aznap volt az Újkerti Közösségi Házban a *Bokázó*, majd este a Belvárosi Közösségi Házban Szomjas György *Hosszú búcsú Halmos Bélától* című filmjét vetítették – a vetítést beszélgetés követte az alkotóval. (Halmos Béla 2013-ban, 67 évesen hunyt el. A Széchenyi-díjas tudós és művész nemcsak zenész és táncos volt, de néptánc-gyűjtő és tánckutató is, a táncház-mozgalom egyik elindítója). S már egy héttel korábban is hangolt a Tánc Világnapjára a Debreceni Művelődési Központ: a Debreceni Népi Együttes hívogatott táncházba; április 30-án pedig a 25 éves Főnix Néptáncgyűjtés mutatta be anyák napi előzetes műsorát.

EGYSZERŰ VERS

Szirom a fényhez,
fény a sziromhoz.
Felhő az éghez,
tüske bokorhoz.

Egyszerű képlet:
fiú a lányhoz.
Csönd a reményhez,
madár a fákhöz.

Szirom a fényhez,
felhő az éghez –
egyszerű képlet:
csönd a reményhez.

Fény a sziromhoz,
tüske bokorhoz.
Fiú a lányhoz,
madár a fákhöz.

Madár a fákhöz,
felhő az éghez.
Egyszerű képlet:
szirom a fényhez.

Tüske bokorhoz:
fiú a lányhoz.
Fény a sziromhoz,
csönd a reményhez.

Felhő az éghez,
tüske bokorhoz.
Szirom a fényhez,
fény a sziromhoz.

Csőnd a reményhez,
madár a fákhöz.
Egyszerű képlet:
fiú a lányhoz.

BARÁTH PÁL TUSGRAFIKÁJA
A HAJNALI TÁNC CÍMŰ VERSESKÖTETBŐL

„HITVALLÓ MAGYAR IRODALOM” – ERDÉLYI MÁRTÁVAL

„LÁTHATÓ AZ ISTEN”

Ezzel a címmel mutatta be a *Hitvalló magyar irodalom* sorozat keretében két részes Wass Albert-műsorát Erdélyi Márta Sesztina Jenő-díjas versmondó március 10-én a debrecen-bánki templom hallgatósága előtt. A „zsolta-ros költő” ébresztésében

Dalmi Dóra fuvolán működött közre, a narrátor pedig Andics Árpád, Holló László-díjas fotóművész volt (aki egyébként az eseményekről készült fényképeket is a *Néző • Pont* rendelkezésére bocsátotta).

Ugyanezt a műsort adta elő Erdélyi Márta április 1-jén a hajdúsámsoni református templomban.

FOTÓK: ANDICS ÁRPÁD

A kísérő rendezvény a *Reményik Sándor nyomában* című fotókiállítás volt. Andics Árpád sorozata rendhagyó módon tisztelgett a 125 éve született költő-fejedelem emléke előtt: a Déri Múzeum Baráti Köre Lyra Művészeti Csoportjának rendezvényein készült fotográfiákat versek, versidézetek „illusztrálták”, így a megörökített élő közösség, a kép és a szöveg sajátos párbeszéde jött létre a tablón.

„VÉGY KARJAJDRA,
IDŐ”

Ezzel a címmel mutatta be Sinka István műsorát Erdélyi Márta az ebesi községi könyvtárban, április 9-én, a költészet napja alkalmából

BERTÓK LAJOSRA EMLÉKEZETT A MŰZEUMI BARÁTI KÖR

BERTÓK LAJOS (1966. május 1. – 2006. július 10.) színművészre és édesanyjára, dr. Ladányi Éva bőrgyógyász adjunktusra emlékezett április 30-án a Déri Múzeum Baráti Köre Debrecenben, a Benedek Elek Könyvtárban.

Erdélyi Márta Sesztina Jenő-díjas versmondó a Vitéz Ferenc-versekből összeállított műsorát adta elő, a versek között Dalmi Dóra játszott fuvolán

(ANDICS ÁRPÁD FELVÉTE-
LÉN ŐKET, KETTŐJÜKET
LÁTJUK, JOBBRA)

Bertók Lajos tragikus kimenetelű dunai balesete után minden évben, a Jászai-díjas színművész születésnapján emlékeztek a barátok és tisztelők a bocskai kertesi családi házban berendezett rendhagyó színész-múzeumban. Immár az egyedül maradt apa és férj (másik fiával és annak feleségével) adta át a művész és édes-

anyja relikviáinak gazdag tárából azokat a darabokat, melyekkel a Benedek könyvtárban idézhették meg Bertók Lajos, illetve édesanyja emlékét, azokkal a tablókkal együtt, melyeket Andics Árpád Holló László-díjas fotóművész korábbi emlékünnepeken készített fotóiból állították össze.

Az emlékkiállítást CSOHÁNY JÁNOS nyugalmazott teológiai egyetemi professzor nyitotta meg (a képen), alább a könyvtárban elhangzott szövegét szerkesztve közlöm.

CSOHÁNY JÁNOS:

„LATINOVITS-VERETŰ MŰVÉSZ LETT BELŐLE”

Nehéz megszólalnom, mert itt rezeg a levegőben és visszahangzik szívünkben Dalmi Dóra kitűnő fuvolajátékának utolsó előtti darabja, amely református énekeskönyvünkben „*Hadd menjek, Istenem, mindig feléd...*” kezdettel található meg, és nagyon kedvelt énekünk. Ezt játszotta 1912. április 14-én éjjel a Titanic zenekara, amikor 1517 személlyel a fedélzetén a jeges hullámsírbá süllyedt. Szomorú kötelességem, hogy bár elszoruló szívvel, de az emlékkiállítás két személyéhez soroljam Kóti Árpádot. Tavaly kapott Kossuth-díjat, vették fel a nemzet színészei sorába, az idén áprilisban ismerték el díszpolgári címmel Debrecenben, és még e hónap 26-án otthonában távozott az élők sorából. A Debreceni Csokonai Színházban apai barátja volt a fiatal művésznek. Mondták, hogy akármikor ment fel Kóti Árpádhoz beszélgetni Bertók Lajos, mindig ott folytatták, ahol előzőleg abbahagyták. Hiszem, hogy most mindhárman együtt vannak az öröklét honában, és a két művész talán játszik az örökkévaló deszkákon.

Bertók Lajos művészetét két előadás részlete is megidézte az emlékünnepen. Nekem most az a feladatomban, hogy e tárlatvezetés révén idézzem meg őt. A bocskai kert emlékezések sorából 2009 és 2011 között készült képek 3 tablójáról mi is láthatjuk, milyenek voltak ezek a meghitt ünnepek. Erdélyi Mártát és Andics Árpádot is illeti a köszönet, akik 2009-ben kapcsolódtak be a Déri Múzeum Baráti Köre vezetőségi tagjaiként a május 1-jei megemlékezések rendezésébe. S megkülönböztetett köszönet jár Hassó Adrienn színikritikus újságírónak is: ő azok közé tartozott, akik a legközelebb álltak Bertók Lajoshoz, és a kiállítás rendezését szakértő közreműködésével segítette.

A zárt tárlókban a művész személyes tárgyai, díjai, okiratai, iskolai bizonyítványai, színészi oklevele, elismerő díjainak oklevelei láthatók. Számos díj jelzi sikerei kibontakozásának mérföldköveit. Lengyel György debreceni színi direktor oklevelétől kezdve a *Critikai Lapok* pályaszakasz díja 2001-ből, a POSZT Legjobb férfi főszereplőjének járó díj 2002-ből, a Színi Kritikusok Legjobb férfi szereplőjének díja 2003-ból, a Sűgő csiga-díj 2003-ból, a Jászai Mari-díj 2004-ből sorjázunk – ez utóbbiról írta nekrológban Molnár Gál Péter, hogy „*Bertók Lajos 2004-ben kitüntette a Jászai Mari-díjjal*” (Hamlet halott. Mozgó Világ); végül a Színikritikusok díja, életműdíj 2006-ból.

Neves és sikeres sportember volt Bertók Lajos, fiatalon versenyszerűen úszott, de igazi szerelme a futás volt. Édesanyja az orvosi egyetemre kerülése előtt gyógytornászi oklevelet szerzett, s később a jogázással folytatta a napi testedzését, amit beoltott fiába is. Bertók Lajos sportolói karrierje mögött, de művészi személyisége fejlesztése mögött is a jogázás fegyelmező tényezője állt. Versenyzőként elnyerte a Békemaraton 2. díját, aztán a Színészolimpián 5 000 méteren aranyérmet, egy más alkalommal, ismét a színészolimpián, ezúttal triatlon versenyszámban, újólá aranyérmet kapott.

Bertók Lajos játszott a Debreceni Csokonai Színházban, a Szegedi Nemzeti Színházban, az Egri Gárdonyi Géza Színházban, rövid ideig a Nyíregyházi MórícZ Zsigmond Színházban, megállapodott otthona azonban 2000-tól a Budapesti Kamaraszínház lett, ahol haláláig egyik nagy szerepet a másik után játszotta nagy sikerrel. Egy interjúban a művész háláját fejezte ki Szűcs Miklós kamaraszínházi igazgatónak, amiért ő Bertók Lajos korábbi útkeresései ellenére meglátta benne nem csupán a tehetséget, hanem azt is, hogy stabilizálódik állapota, és lehet rá színházat építeni. Igaza lett.

Mi főleg a debreceni évek relikviáit látjuk. A színészi mellett díszlettervező és kispasztika készítő tehetséggel is büszkélkedhetett. A díszlettervezést Ilia de Riskától, a Csokonai Színház görög-olasz származású jelmez- és díszlet-

tervezőjétől tanulta. Egy kis szobra látható a tárlók tetején és egy erkély-jelenetet ábrázoló színpadi makett, amit édesanyjának készített. Főiskolás korában kiugró sikerrel játszott 1992-ben Debrecenben, Spiró *Csirkefőjé*-ben a Srác szerepét, majd következett „a *Sztárcsinálók* Juvenalisa, *A félkegyelmű* Miskin hercege, aztán *Pericles* [révén a]... nagy és megérdemelt szakmai siker. Munkáját azonban továbbra is befolyásolta olykor sorsrontó életmódja. Aztán megkapta a nagy lehetőséget, eljátszhatta Ádámot *Az ember tragédiájában* (1996. szeptember).” – írja Bényei József: Debreceni Színházművészek 1798–2000 című kézikönyvében. (Debrecen, 2012. 79) A felsorolt darabok plakátjait és a *Tragédiából* képeket láthatunk a paravánokon.

Budapesten egyik nagy szerep után a másikban aratta sikereit a közönség és a szakma előtt is. Bizonyította, hogy Latinovits-veretű művész vált belőle. Itt látható a *Hamlet*ből néhány kép és az ott használt jelmez része, a hosszú, fekete sál. Hamletet két alkalommal is eljátszotta: 2004-ben Jámbor József rendezésében kosztümösen a zsámbéki raktárbázison, aztán 2006-ban, halála előtt, egészen más felfogásban, korunk ruházatában, a Tivoliban. Ez utóbbi előadásból kerültek fel képek a paravánokra – és a már említett fekete sál.

1989–2006 között 11 filmben szerepelt Bertók Lajos. Itt egyetlen katonaruhás kép jelzi filmszerepeit. Halála előtt két film főszereplőjének választották. Mindkettőből megvannak – és az interneten is elérhetők – a próbafelvételek. Antal Nimród: *Kontroll* címen elkészült filmje (a tervezet szerint még *Alagútpatkányok* lett volna a címe) volt az egyik ilyen, amelyben aztán Csányi Sándor játszotta a Bertóknak szánt szerepet. Meg is hozta számára a kiugrást. A másik, Bertókkal tervezett film volt Mudruczó Kornél *Deltája*. A felvételek előtt állt már a stáb, mikor Bertók Lajos barátaival a Dunában, Szentendrével szemben a Lupa-szigetnél fürdőzés közben halálát lelte.

Molnár Gál Péter nekrológjának azt a címet adta, hogy *Hamlet halott* – a mű szívünkben azonban, Bertók Lajos alakjában, Bertók Lajossal: tovább él.

ERDÉLYI MÁRTA A BOCSKAIKERTI HÁZBAN,
A HÁTRÉBEN JUHA RICHÁRD BERTÓK LAJOSRÓL
KÉSZÜLT SZOBRÁVAL ÉS TURCSÁNYI BÉLA
BERTÓK-PORTRÉJÁVAL

Lapzárta

„IN MEMORIAM MADARÁSZ GYULA”
NEMZETKÖZI ALKOTÓTELEP ZSÁKÁN

A zsákai Rhédey Kastély Kulturális Örökség Alapítvány és Madarász Kathy Margit Ferenczy Noémi-díjas iparművész szervezi meg az idén augusztus 3–8. között Zsákán az „In Memoriam Madarász Gyula” Nemzetközi Alkotótelepet, mely a 2012-ben elhunyt Madarász Gyula festőművész emléke előtt tiszteleg. Madarász Gyula a település szülőtte volt, állandó kiállítása 1998-ban nyílt meg a Rhédey-kastélyban.

„A természet arcú ember” művészi és élethivatását tekintik irányadónak a telep szervezésénél is – fogalmazott Korompainé Mocsnik Marianna muzeológus-múzeumpedagógus. – S nem lesz nehéz ezt a szemléletet megjeleníteni, hiszen a meghívott művészek Madarász Gyula kortársai-pályatársai, határon innen és túl. „Terveink szerint a táborba meghívott alkotók, egyúttal alapítók, mint mértékadó művészek fogják meghatározni a tábor arculatát. Madarász Gyula emléke előtt tisztelegve, a kortárs művészet élvonalából érkeznek az alkotók.”

Fontosnak tartják az ifjú tehetségek felkarolását, a nyitott műhely jellegű szemléletnek ugyanis szerves része ez. Az első alkalommal azonban még csak 15 kortárs művészt várnak, akik jól ismerték, s több alkotótáborban együtt dolgoztak Madarász Gyulával. 2016-ban – az alapító tagok mellett, ajánlásukat figyelembe véve – további 15 fővel bővíülhet a meghívottak száma.

„Irányelvünk: az értékörzés. Az emberi és művészi gyökerekhez, a szülőföldhöz való kötődés eszmeiségéből építkező értékek megfogalmazását várjuk. Az első évben is nyílik már kiállítás a Zsákán született művekből, melyek a továbbiakban az Alapítvány gyűjteményét gazdagítják. 'A festők valódi nagykövetei a régiónak, hiszen ecsetjeikkel és művészetükkkel egyetemesen hirdetik azt a harmóniát és nyugalmat, amelyet a táj áraszt magából.' – Jean-Jacques Thomas gondolatát is azért választottunk, az „In Memoriam Madarász Gyula” Nemzetközi Alkotótábor ars poeticájának, mert úgy gondoljuk, hogy leginkább ez a szemlélet jellemezte a

névadó művész munkásságát” – írta a tájékoztató felhívásban a szervező, Korompainé Mocsnik Marianna.

Az alapítvány, a festőművész özvegye, Kathy Margit textilművész és Zsáka Önkormányzata díjat alapít, amelyet minden évben annak a festőművésznek adományoznak, aki műveivel a legméltóbban fejezi ki Madarász Gyula szellemi örökségét: a természet – az ember – az érték-örzés harmóniáját.

„A FESTŐK VALÓDI NAGYKÖVETEI A RÉGI-
ÓNAK, HISZEN ECSETJEIKKEL ÉS MŰVÉSZE-
TÜKKEL EGYETEMESEN HIRDETIK AZT A
HARMÓNIAÁT ÉS NYUGALMAT, AMELYET A
TÁJ ÁRASZT MAGÁBÓL.”

A meghívott alkotók: BALÁZS JÓZSEF (Gyergyóalfalu, Románia), DAIMON KIIYOHRO (Toyama, Japán), DUDÁS GYULA (Nagybánya, Románia), DUNCSÁK ATTILA (Kassa, Szlovákia), GAÁL ANDRÁS (Pannonhalma), GYURKOVICS HUNOR (Szabadka, Szerbia), HÉZSÓ FERENC (Hódmezővásárhely), HORVÁTH JÁNOS (Szombathely), KOMISZÁR JÁNOS (Debrecen), KOPACZ MÁRIA (Kolozsvár, Románia), MÁRTON ÁRPÁD (Csíkszereda, Románia), MICSKA ZOLTÁN (Munkács, Ukrajna), SIMON ENDRE (Marosvásárhely, Románia), SZ. KOVÁCS GÉZA (Segesvár, Románia), TAMUS ISTVÁN (Debrecen).

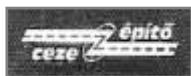
A művésztelep vezetőjének GYURKOVICS HUNOR vajdasági festőművészt kérték föl.

MADARÁSZ GYULA: DOMBOLDAL KÉK FAHÁZZAL (A ZSÁKAI RHÉDEY-KASTÉLY TULAJDONA)

A NÉZŐ • PONT TÁMOGATÓI ÉS ELŐFIZETŐI

BLONDEX KFT. – Debrecen
CEZE ÚT- ÉS MÉLYÉPÍTŐ KERESKEDELMI ÉS SZOLGÁLTATÓ KFT. – Debrecen
KAPITÁLIS KFT. – Debrecen
MÁTÉ LÁSZLÓ – Debrecen
SER–MÜLLER KFT. – Serfőző Attila – Debrecen, Hajdúböszörmény
Dr. Szelekovszky Sándor és családja – Mályinka
TIT STÚDIÓ EGYESÜLET – Budapest

www.tit.hu

DEBRECEN MEGYEI JOGÚ VÁROS
ÖNKORMÁNYZATÁNAK
KULTURÁLIS ALAPJA

BAKONSZEG
Fenyvesvölgyiné
Tóth Mária Zsuzsanna

BÁRÁND
Dr. Palástiné
Deli Elvira

BUDAPEST

Dr. Bolvári-Takács Gábor, dr. Feledy Balázs, Honvéd Együttes Nkft., dr. Koncz Gábor, Magyar Táncművészeti Főiskola, Palásthy Lajos (Kisgrafika Barátok Köre), Szabó Magda Szellemi Örökségéért Alapítvány, dr. Szurmainé Silkó Mária, TIT Stúdió Egyesület, Vasné dr. Tóth Kornélia

DEBRECEN

Bereczki Gizella, Bodó István (Blondex Kft.), Bothné Dóra és Both Tibor, Czentye János és családja, prof. Csohány János, Debreceni Művelődési Központ, Erdélyi Márta, Hegyi Rezsőné, Holló Lászlóné Maksa Olga, dr. Juha Enikő, Juha Richárd, Kármán József, Kiss József és felesége, Koncz Tibor (Civis Art Képzőművészeti Iskola), Koós Károly Művészeti Szakközépiskola (Vargáné Szabadka Tünde), Korompai Balázs és Korompainé Mocsnik Marianna, dr. Krénné Cserép Zsuzsanna, dr. Kurucz Márta, dr. Lenkey Béla (KLTE Baráti Köre), Madarász Kathy Margit, Magyarné Ember Mária, Májer István, Maksai János és családja, Máté László, dr. Nagy Attila és felesége (UroPath Kft.), Nagy Krisztina, dr. Ötvös László és családja, dr. Péter-Szarka Dávid, Piskóty Teréz, dr. Rab Ferenc, R. Takács Ildikó Erzsébet és dr. Ráthonyi György, Rózsa János és R. Poncez Mária, Serfőző Attila (Ser-Müller Kft.), Szabó András, Tamás-Kis Andrásné, Tímár Tamás (TTPlay Kft.), Turcsányi Béla, prof. em. Ujváry Zoltán, Várkonyi Zsolt, dr. Virágh Mária.

DERECSCHE Koncz Sándor és családja	KONYÁR Szőnyi Sándor és felesége
EGER Dr. Ködöböcz Gábor	MÁLYINKA Dr. Szelekovszky Sándor és családja
HAJDÚBÖSZÖRMÉNY Hajdúböszörmény Város Önkormányzata (Kiss Attila polgármester), Hajdúsági Múzeum, Illyés András, Molnár Pál, Pál Nagy Balázsné, Sántha Antal (Formula Holding Kft.), Szabadhajdú Közművelődési Média és Rendezvényszervező Nkft. Takács László (Hajdúböszörményi Művészeti Megálló Galéria), Tarczy Péter	MÁTÉSZALKA Szatmári Múzeum (dr. Cservenyák László) MOHÁCS Imolay dr. Lenkey István, Hegyibeszédesek Baráti Társasága MONOR Koday László NAGYRÁBÉ Balogh Gyula
ÉGERSZÖG Tóth György	NAGYHEGYES Községi könyvtár
ÉRD Skornnyák Ferenecné Turner Zsuzsanna	NYÍREGYHÁZA Csordásné Szikora Erzsébet
GÖMÖRSZÖLŐS É. Kovács László	PANNONHALMA Gaál András és felesége
GYULA Póka György	PÁRIZS Józsa Judit
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY Hézsó Ferenc és felesége	SCHOPFHEIM Szende Mária Nagy
KESZTHELY Dr. Sólyom Sándor	SZARVAS Baginé Tóth Erika
KOMÁROM Orbán Irén és családja	SZEKSZÁRD Illyés Gyula Megyei Könyvtár, Szabóné Papp Ibolya

TARTALOM

Bölcskei Gusztáv: A sebesült angyal (<i>meditáció</i>)	209
Mivé lesz a világ, ha nincs Üdvözlét?	210
El a kezekkel II. Szent János Pál szobrától!	213
Áhítatvágyunk megtestesülése (<i>Feljegyzések a szakrális művészetről az Ars Sacra Debreceniensis</i> <i>2015 apropóján</i>)	214
Patrona Hungariae palástja alatt	223
Bekecs Sára emléke a nagyhegyesi „Hétmérföldes” fesztiválon	224
MŰZEUMI KURÍR	
Orosz István Tér-játékai; Gonda Zoltán képei Nagybányán; Örök érték – ékszerekbe álmodott gondolatok; Költészet napi kávéház; Három nő – három ecset; Zsarátfénynél: a Madárijesztő esztétikája; „Alkalmazott” létezésélmények; Kass és a zene; Fátyol Zoltán-művek a könyvtárban; A tavasz varázsa; Együvé tartozni; Újító szándék és tradíció összhangja; „Félszerzetek” és elvetélt vágvak	226
Best of Kendlimajor	238
Egy magyar festő a katarai sivatagban	241
Szepessy Béla grafikai albuma	244
Elhagyott szárnyak (Csohány Kálmánra emlékeztek)	246
„Ajánlom magam: Tamási Áron vagyok” (<i>Szemponatok Tamási Áron publicisztikájának olvasásához</i>)	248
Leltár, Életfa (<i>versek Bertha Zoltán festőművész néhány motívumára</i>)	256
Ködöböcz Gábor: A végtelen mondat és a végtelen szeretet embere (<i>A Magyar Művészeti Akadémia levelező tagjává választott Bertha Zoltán</i> <i>irodalomtörténész köszöntése</i>)	257
VENDÉGSÉG	
Madár János: A fény árva jelei – Hargitai Gyula képes monográfiája	260
<i>Hargitai Gyula versei</i>	262
<i>Ványai Fehér József versei</i>	266
<i>Tar Károly verse</i>	269
Második részem – <i>Kövér József versei</i>	270
I. Debreceni Haikuíró Verseny – a díjazott haikuk	273
MARGÓ/VENDÉGSÉG	
<i>Kisgrafika; Művészet és Barátai; Táncművészet; Agria: Fecske Csaba és</i> <i>Bozók Ferenc versei; Molnár Mátyás a múzeumalapító; Dalmi Sándor:</i> <i>Lenyomat az utókornak (Beszélgetés László Ákossal – részlet) Friedrich</i> <i>Ádám: Böszörménytől Böszörményig; Kis-Grafika Repertórium Lenkey</i> <i>Istvántól; Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez</i>	277
Tánc a könyvek között – <i>A Hajnali Tánc</i> bemutatója a Libriben	288
Hitvalló magyar irodalom Erdélyi Mártával	295
Csohány János: „Latinovits-veretű művész lett belőle”	297
Lapzárta: „In Memoriam Madarász Gyula” nemzetközi Alkotótelep Zsákán	301